

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА

ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ

КАФЕДРА ПРИКЛАДНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Психологічні чинники творчого потенціалу особистості»

Студентки 2 курсу групи ЗПС-61
другого (магістерського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми «Психологія»
за спеціальністю 053 – ПСИХОЛОГІЯ
Жарікової І. В.

(прізвище та ініціали)

Керівник доцент кафедри прикладної психології,
доцент, канд. психол. наук Скворчевська Є. Л.
(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Чотирьохрівнева шкала оцінювання

Кількість балів: _____

Члени комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

м. Харків – 2023 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ У ПСИХОЛОГІЇ.....	7
1.1. Аналіз поняття «творчий потенціал» у зарубіжних та вітчизняних дослідженнях.....	7
1.2. Дослідження мотиваційних чинників та їхнього впливу на творчий потенціал.....	14
1.3. Психологічні чинники формування та реалізації творчого потенціалу особистості.....	21
Висновки до розділу 1.....	31
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	33
2.1. Організація дослідження	33
2.2. Психодіагностичний інструментарій дослідження	35
2.3. Розробка методики дослідження факторів реалізації творчого потенціалу.....	40
Висновки до розділу 2.....	42
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ.....	43
3.1. Аналіз даних за підсумками анкетування щодо творчих захоплень і здобутків досліджуваних.....	43
3.2. Дослідження за методикою «Шкала самооцінки» (М. Розенберга)....	48
3.3. Дослідження за методикою «Діагностика мотивації до уникнення невдач» (Т. Елерса).....	51
3.4. Дослідження за методикою Г. Айзенка – «Eysenck Personality Inventory (EPI)» (Г. Айзенка).....	55
3.5. Дослідження за методикою «Опитувальник творчих характеристик особистості»	60

3.6. Виявлення взаємозв'язку між показниками самооцінки, мотивації до уникнення невдач, інтроверсії-екстраверсії, нейротизму та особистісної установки на креативну поведінку.....	62
Висновки до розділу 3.....	70
ВИСНОВКИ.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	75
ДОДАТКИ.....	85

ВСТУП

Актуальність дослідження. Під творчим потенціалом слід розуміти фактично творчу обдарованість і відповідно готовність до творчої діяльності. Психологічні чинники, які впливають на формування та реалізацію творчого потенціалу особистості: особливості нервової системи, когнітивні функції, особливості мислення, психічний стан особистості (тривожність, вольові якості, її соціальна адаптованість, наполегливість тощо). До цих чинників можна віднести рівень емоційної стійкості особистості, особливості характеру, самооцінку, рівень самоконтролю. Важливими факторами є мотиваційна сфера та спрямованість особистості.

Творча особистість не може ефективно проявити свої творчі здібності та отримати бажаних результатів своєї діяльності через певні внутрішні чинники, а також через зовнішній вплив на неї. До внутрішніх чинників належать: соціальне схвалення, особливості виховання та характер стосунків у родині, наслідки конфліктних ситуацій та інші чинники, які виникають у процесі міжособистісних відносин і можуть впливати на розвиток творчої особистості як позитивно, так і негативно.

Питання креативності та чинників прояву і розвитку творчого потенціалу вивчало багато фахівців, зокрема: Рензулі Дж., Гілфорд Дж., Торренс Е. П., Е. де Боно, Стернберг Р., Бобир О. В., Зазимко О. В., Рудик Я. М., Пашнєв Б. К., Моляко В. О., Басадур М., Карлссон І. та інші.

Питання креативності та реалізації творчого потенціалу більшість авторів (Костюк Г. С., Торренс Е. П., Джексон П., Кривопишина О. А., Музика О. О., Кемпл К. М., Гофф Е. В., Гальтон Ф., Хелей Д., Гук С. В. та інші) розглядає на прикладах дітей, підлітків і студентської молоді, а дослідження цього феномену для дорослих у науковій літературі висвітлені у значно меншому обсязі.

Питання розвитку творчого потенціалу може бути актуальним для осіб у віці раннього періоду дорослості в сучасних умовах дистанційного навчання та праці, високого рівня автоматизації багатьох виробничих і бізнес-процесів, що дозволяє вивільнити робочий час якраз для вирішення більш творчих завдань.

Дані напрями досліджень є корисними для HR-спеціалістів, оскільки завдяки прояву творчих здібностей можливим може видатися запобігання емоційному та професійному вигорянню працівників. Окрім більш звичних і традиційних вже сфер для творчої діяльності (здебільшого, митців – у літературній, художній, музичній, театральній сферах, а також фотографів, режисерів і акторів у кіноіндустрії тощо), все більш актуальним стає попит на людей з високим рівнем креативності у сфері діджитал-маркетингу (для дизайнерів, SMM-фахівців, маркетологів) та ІТ-галузі. Створення та вдосконалення сучасних високих та інтелектуальних технологій також вимагає великих творчих здібностей від розробників з огляду на бурхливий розвиток штучного інтелекту, машинного навчання, робототехніки.

Дослідження впливу психологічних чинників на результативність творчої діяльності є актуальним, оскільки вони можуть стати підґрунтям для розробки системи стимулювання творчої активності фахівців у різних галузях, психологічних технологій активізації як індивідуальних, так і колективних творчих можливостей.

Об’єкт дослідження – творчий потенціал.

Предмет дослідження – психологічні чинники творчого потенціалу особистості.

Мета – виявити зв’язок самооцінки, рівня мотивації до уникнення невдач, ступеню нейротизму та особистісної установки на креативну поведінку із рівнем реалізації творчого потенціалу особистості.

Завдання дослідження:

1. Провести теоретичний аналіз творчого потенціалу як психологічного феномену.
2. Дослідити вплив самооцінки на творчий потенціал особистості.
3. Виявити зв’язок між творчим потенціалом і рівнем мотивації особистості до уникнення невдач.
4. Виконати дослідження впливу на творчий потенціал ступеню нейротизму, а також екстраверсії-інтроверсії особистості.

Гіпотеза: Ми припускаємо, що на творчий потенціал особи впливає її самооцінка, рівень екстраверсії-інтроверсії, нейротизм, а також рівень мотивації до уникнення невдач.

Методи дослідження.

1. Теоретичні – аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація, класифікація теоретичного матеріалу з теми дослідження.

2. Емпіричні методи:

– тестування (за обраними методиками);

– анкетування (щодо наявних результатів творчої діяльності).

3. Статистичні: кореляційний аналіз, регресійний аналіз, дисперсійний аналіз.

Методики:

1. Методика «Шкала самооцінки» (М. Розенберга).

2. Методика «Діагностика мотивації до уникнення невдач» (Т. Елерса).

3. Методика «Опитувальник творчих характеристик особистості» (модифікована україномовна версія тесту креативності Ф. Вільямса Н. Бельської).

4. Методика «Тест-опитувальник Г. Айзенка – Eysenck Personality Inventory (EPI)» (Г. Айзенка).

Вибірка: 80 осіб віком від 20 до 40 років (ранній дорослий період), професійна діяльність яких пов'язана із вирішенням творчих завдань (інженери, програмісти, науковці, викладачі ЗВО, літературні діячі, маркетологи та дизайнери), а також ті, хто має творчі захоплення, не реалізовані на професійному рівні.

Очікувана **практична значущість** – проведені дослідження дозволять сформулювати рекомендації щодо розробки заходів з підвищення ефективності творчої діяльності осіб для зростання рівня реалізації їхнього творчого потенціалу.

Публікації: участь у конференції – V International Scientific and Theoretical Conference «Current issues of science, prospects and challenges» (November 17, 2023. Sydney, Australia) та 1 публікація тез доповідей [31].

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ У ПСИХОЛОГІЇ

1.1. Аналіз поняття «творчий потенціал» у зарубіжних та вітчизняних дослідженнях

Вивчення психології творчості відкриває широкі можливості для більш ефективного розкриття творчого потенціалу особистості. Розглянемо наявні підходи до визначення та дослідження творчості та потенціалу творчої особи.

У роботах Моляко В. О., Карпенко Н. А., Холоденко В. О. та інших дослідників термін «творчість» часто визначається як процес активної діяльності, що призводить до створення нових цінностей, які можуть бути матеріальними або духовними. Цей процес включає творче мислення, генерацію нових ідей, здатність до інновацій та оригінальність у вирішенні проблем. Результатом творчості можуть бути новаторські продукти, винаходи, мистецькі твори, наукові дослідження та інші форми вираження, які відповідають різним суспільним та індивідуальним потребам [16, 26, 33, 36].

Багато мислителів і вчених виявляли інтерес до питання творчості та формулювали різні теорії щодо цього явища. Серед них: Платон, Сократ, Аквінський Ф., Бекон Ф., Декарт Р., Кант І., Сковорода Г., Спіноза Б., Шопенгауер А. та інші.

У середині 20 століття потреба у творчих ідеях зросла, що стало основою багатьох цікавих наукових досліджень. Підвищення мотивації творчої діяльності, стимулювання успіху у творчому процесі та формування творчих колективів сприяє поширенню ідей розвитку творчого потенціалу людини у багатьох сферах наукової та практичної діяльності.

Зростання інтересу до творчості може бути пов'язане з декількома чинниками. Перш за все, сучасний швидкозмінний світ вимагає нових ідей,

інновацій і творчих рішень для вирішення складних проблем. Розвиток технологій, глобалізація та велике конкурентне середовище створюють потребу у новаторстві та креативних підходах.

Наукові дослідження у галузі психології, соціології, педагогіки та інших наукових дисциплін виявляють важливість творчого потенціалу для особистісного розвитку та суспільного прогресу. Розуміння впливу творчості на інтелектуальні, соціальні та економічні сфери життя привертає увагу наукової спільноти і практиків.

Слід зауважити, що зростаюча популярність культурних і творчих галузей, таких як література, мистецтво, музика, дизайн, реклама та технології розваг, так само спонукає до пошуку нових творчих рішень та ідей.

Підвищення інтересу дослідників у багатьох галузях науки щодо формування творчої особистості можна пояснити також і тим, що сучасні психологічні і педагогічні дослідження наголошують на притаманності творчості абсолютно кожному індивіду. А це дозволяє розширити коло аспектів творчості, які підлягають дослідженню, збільшуючи масштаби впровадження отримуваних результатів і вдосконалюючи процес формування творчої особистості.

Однак, як зазначають у своїх роботах Мудрак М. А. і Хмельковська С. В., експериментально доведено, що окремо самі здібності не є гарантією високого рівня творчого розвитку людини, хоча, безперечно, і виступають як реальний засіб успішної діяльності. Роль здібностей реалізується через індивідуальні якості особистості, мотиваційну структуру, ціннісні орієнтації та активність. Ось саме цей зв'язок між особою та її творчістю і описується поняттям «потенціал», яке, перш за все, пов'язане з усвідомленням активної діяльності індивіда, що включає силу, потенційні можливості, здібності та енергійність. Походячи від латинського слова «*potentia*», яке означає «сила», потенціал вказує на резерви, можливості та ресурси, які можуть бути використані для досягнення певної мети або вирішення завдання. Це може стосуватися як окремої особи, так і суспільства в цілому [22, 35].

Психологічна наука прагне вивчити основні засади творчої діяльності, на основі чого розробити технології та методи для розвинення творчих здібностей і стимулів до творчого пошуку, а також прийоми вироблення творчих стратегій вирішення проблем у різних сферах діяльності.

Важливо, що дослідження аспектів творчої особистості показують наступне: у науковому співтоваристві досі немає єдиної думки відносно кількісних і якісних показників такого феномену, як творчий потенціал. Це може бути пояснено тим, що поняття потенціалу часто порівнюють або повністю ідентифікують з такими поняттями, як «талант», «обдарованість» чи «творча особистість» (С. О. Сисоєва, В. О. Моляко та інші). Тож поняття творчого потенціалу особистості та його роль у процесі розвитку творчої особистості є наразі доволі нечіткими [29, 33].

Важливими аспектами поняття «творчий потенціал» є характеристики творчого мислення, творчої особистості та творчих здібностей. На визначення творчого сутності потенціалу впливають і складна система взаємозалежних характеристик, таких як активність, воля, мета, мотиви, стиль діяльності, здібності та інші. Слід зауважити, що творчий потенціал включає фізіологічну, психологічну та соціальну складові.

Питання креативності та чинників прояву і розвитку творчого потенціалу вивчало багато фахівців, зокрема: Рензулі Дж., Гілфорд Дж., Торренс Е. П., Грохман М., Стернберг Р., Бобир О. В., Зазимко О. В., Сисоєва С. О., Рудик Я. М., Пашнєв Б. К., Моляко В. О., Кривопишина О. А., Басадур М., Карлссон І. та інші. Серед українських дослідників у галузі психології творчості також були: Вернадський В. І., Зязюн І. А., Костюк Г. С., Потебня О. П. та інші [1–5, 9, 10, 12, 13, 15–22, 24–25, 27–29, 32–33, 35–39, 58].

Відомі зарубіжні психологи Фрейд З., Юнг К., Баррон Ф., Роджерс К., Айзенк Г., Фромм Е. також приділяли увагу цьому питанню у своїх роботах.

Грохман М. досліджував особливості дивергентного мислення, пов'язаного з розв'язанням задач, що мають багато нестандартних оригінальних рішень, яке

припускає існування декількох правильних відповідей та яке розглядають як основу креативності [47].

У книзі Амабайл Т. М. наводяться результати дослідження творчості в контексті впливу зовнішнього та внутрішнього середовища на розвиток творчих здібностей людини. Також відома її робота з соціальної психології творчості.

Цікавими є дослідження Стернберга Р., які об'єднують поняття мудрості, інтелекту та креативності [65].

Рунко М. А. разом із Прітцкером С. Р. у 2017 році видали Енциклопедію креативності, яка містить широкий огляд теорій, підходів і досліджень щодо творчості та творчого потенціалу [61].

Наукові дослідження психологічних чинників творчого потенціалу включають широкий спектр тематик і методологій. Розглянемо декілька прикладів досліджень та їх результатів.

У дослідженні Кім Л. Х. 2011 р. було виявлено, що рівень творчості у дітей і підлітків у США знизився протягом останніх десятиліть. Вчені прийшли до висновку, що існує криза творчості і вказали на необхідність розвитку творчого потенціалу у дітей.

Дослідження Субраманіама К. 2009 р. показало, що позитивний настрій сприяє збільшенню творчого потенціалу. Учасники дослідження, які перебували у позитивному настрої, проявляли більшу активність в головному мозку, пов'язану із творчістю [66].

У дослідженні Мехта Р. і Жу Р. було виявлено, що насичене кольорами та стильне розташування предметів у просторі може підвищити творчий потенціал. Учасники дослідження, які працювали у креативно оформленому приміщенні, проявляли більшу кількість нових ідей та були більш творчими [55].

У дослідженні Маргуїлхо Р., Вісеу Ж. Н. та інших (2017 рік) наведено дані, що відпочинок і належний сон можуть позитивно впливати на творчий потенціал. Вчені виявили, що після належного відпочинку люди мають здатність генерувати більше ідей та бути більш креативними [53].

Автори дослідження Генріксен Д., Річардсон К. та Шакка К. від 2020 р. виявили, що практика уваги та медитації, така як майндфулнес, може покращувати креативне мислення. Майндфулнес сприяє зосередженості, зниженню стресу та стимулює гнучке мислення, що сприяє творчому потенціалу.

Є дослідження, які виявили, що деякі особистісні риси, такі як відкритість до нового досвіду, толерантність до несхвалення, спроможність до ризику та нестандартне мислення, пов'язані з більшим творчим потенціалом.

У світі створено декілька організацій, що вивчають питання творчості. Наприклад, це Міжнародний центр досліджень творчості (International Center for Studies in Creativity, ICSC). Центр розташований у США і є одним зі світових лідерів у дослідженні, розвитку та практиці творчості. Дослідження та навчання студентів у цьому центрі зосереджені на розвитку творчих здібностей, лідерства, навичок прийняття рішень і вирішення проблем.

У Вашингтоні розташована Національна асоціація обдарованих дітей (National Association for Gifted Children, NAGC) є організацією, що займається потребами обдарованих і талановитих дітей.

У США також функціонує Центр для креативного лідерства (Center for Creative Leadership, CCL), який є міжнародним центром, що спеціалізується на розвитку лідерів і організацій. Фахівцями центру проводяться дослідження творчого потенціалу та творчості в контексті лідерства.

В університеті Штату Джорджія в США розташований Центр Торренса з творчості та розвитку таланту. Цей центр спеціалізується на дослідженні та розвитку творчого потенціалу у дітей і дорослих, проводить навчальні програми та досліджує різні аспекти творчості.

Щодо європейських установ, то можна навести такі приклади. Центр досліджень творчості та інновацій розташований в Національному університеті Ірландії в Мейнуті і займається дослідженням і розвитком творчого потенціалу в різних галузях, включаючи освіту, бізнес, науку та культуру.

Європейська мережа досліджень обдарованості, творчості та розвитку таланту являє собою мережу дослідницьких інститутів, університетів та

організацій у Європі, що співпрацюють у сфері дослідження та розвитку обдарованості, творчості та таланту. Вони проводять наукові конференції, спільні проекти та обмін інформацією.

Таким чином, перелічені установи займаються активним дослідженням і розвитком творчого потенціалу, співпрацюють із вченими, педагогами та практиками для вивчення та підтримки творчості та таланту у різних сферах життя, що також свідчить про високу актуальність подібних досліджень.

Є декілька спеціалізованих наукових видань, які висвітлюють результати новітніх досліджень у сфері креативності, зокрема, це журнали: «Creativity Research Journal», «Journal of Creative Behavior», «Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts» (висвітлює дослідження, що стосуються естетики, творчості, творчого процесу та потенціалу, а також різних аспектів мистецтва), «Journal of Creative Behavior Therapy». Останнє видання, наприклад, зосереджується на дослідженні та застосуванні творчих методик у психологічній терапії та консультуванні.

Варто сказати, що перелічені дослідження є лише декількома прикладами існуючих робіт у галузі творчого потенціалу. Підходи та результати досліджень можуть варіюватись, але вони сприяють нашому розумінню чинників, у тому числі і психологічних, що впливають на його формування та реалізацію, зокрема, й у дорослих.

Виявлені у результаті цих і аналогічних досліджень факти загалом підкреслюють важливість різних факторів, таких як настрої, мислення, середовище та фізичний стан для розвитку творчого потенціалу людини.

Авторами Кауфманом Дж. і Бегетто Р. запропонована «модель чотирьох С» – від перших літер чотирьох компонентів творчості (в оригіналі англійською: Four C Model of Creativity). Ця теоретична модель розглядає творчість як комплексний процес, що включає не тільки генерацію нових ідей, але й їх реалізацію у творчій продукції.

Компонентами моделі є:

– творчість (Creativity). Цей компонент відображається у здатності генерувати нові й оригінальні ідеї або рішення. Цей аспект включає креативне мислення, уяву, здатність до асоціацій і здатність до знаходження нових способів розв’язання проблем;

– цікавість (Curiosity). Другий компонент вказує на інтерес до оточуючого світу та потребу в пізнанні нового. Цікавість спонукає людину досліджувати, ставити питання та бути відкритою до нового досвіду та ідей;

– виклик (Challenge). Цей компонент описує здатність впоратися із труднощами та проблемами, які виникають під час творчого процесу. Він включає гнучкість мислення, здатність перебороти перешкоди та впровадити нові підходи;

– заангажованість (Commitment) – компонент відображає важливість мотивації та наполегливості в досягненні творчих цілей. Заангажованість означає витримку, готовність працювати над проєктами, розвивати свої таланти та здібності, навіть у випадку зустрічі з труднощами [50].

Слід зазначити, що ці чотири компоненти взаємодіють між собою, створюючи комплексну систему творчого потенціалу. Наприклад, зацікавленість у нових ідеях та дослідженнях (Curiosity) може стимулювати генерацію нових творчих ідей (Creativity), у той час як виклики та перешкоди (Challenge) можуть заохочувати знаходити нові шляхи розв’язання проблем і підвищувати впевненість у власних здібностях. Заангажованість (Commitment) важлива для наполегливості у реалізації творчих проєктів і досягненні результатів.

Тож, ці компоненти взаємодіють і впливають один на одного, створюючи комплексну синергію, яка сприяє розвитку та прояву творчого потенціалу людини. Розуміння цих взаємозв’язків може допомогти краще розуміти і розвивати творчі здібності та можливості.

Таким чином, з проведеного аналізу можна судити про актуальність і велику кількість досліджень у всьому світі, присвячених проблемі творчості та творчого потенціалу. Серед основних психологічних чинників, що впливають на розвиток творчих здібностей, автори виділяють: типи особистості, мотиваційні чинники,

оригінальність мислення та інші. Важливими є питання створення умов розвитку особистості, які б сприяли підвищенню ефективності її творчої самореалізації. Це підтверджується також великою кількістю наукових видань, що висвітлюють наукові результати вивчення творчих чинників, а також закордонних установ, фахівці яких працюють над подібними дослідженнями. Цей напрям є важливим і для нашої країни, є чимало наукових публікацій за напрямом психології творчості, проводяться окремі експериментальні дослідження. Важливими питаннями є пошук чинників, що обмежують розкриття творчого потенціалу особистості, тому саме цій проблемі і присвячена частина нашого дослідження.

1.2. Дослідження мотиваційних чинників та їхнього впливу на творчий потенціал

Під мотивацією, як відомо, слід розуміти систему мотивів чи стимулів, що спонукає особу до певних форм поведінки або діяльності. Серед вітчизняних авторів питання мотиваційних чинників розглядали Гузенко В. А., Капінос Г. І., Кривопишина О. А., Скворчевська Є. Л. [6, 14, 18, 30].

Питання мотиваційних чинників, які впливають на творчий потенціал, вивчало багато фахівців, серед яких і українські дослідники. Содоль С. В. зазначає, що творчість залежить від характеру та творчого темпераменту, від здібностей людини, культури, її досвіду та рівня знань, а також від мотиваційно-ціннісної спрямованості [32].

Враховуючи положення діяльнісного підходу до визначення особистості, Ємчик Г. О. підкреслює значущість мотивів, які впливають на поведінку та активність особистості. Вона зазначає, що саме мотиваційний чинник виступає як спонукаючий фактор творчості, і це робить її складовою творчого потенціалу у вигляді внутрішніх, прихованих резервів та установок на творчу діяльність (рис. 1.1).

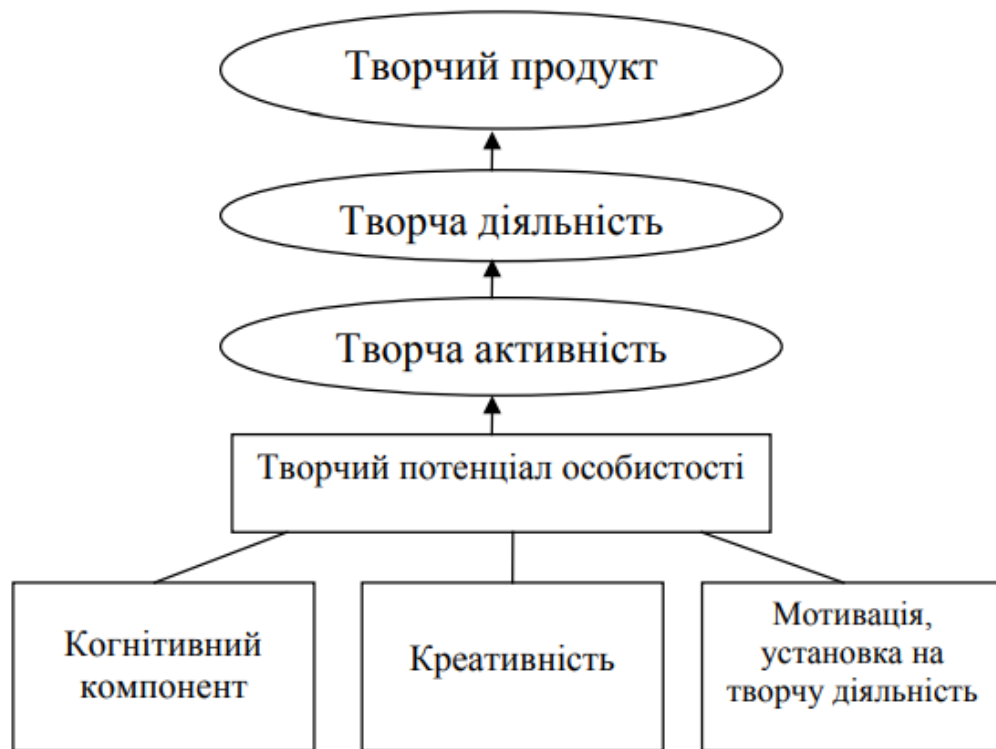

Рис. 1.1. Основні чинники творчого потенціалу згідно Ємчик Г. О. [9]

Хеннессі Б. А., Хмельковська С. В., Сисоєва С. О. та інші вважають однією з ключових характеристик потенціалу особистості не видатний інтелект чи високу креативність, а саме мотивацію. Згідно досліджень, особи, що є природно менш здатними до певної діяльності, але вирішують цілеспрямовано значуще для них завдання, у підсумку виявляються більш продуктивними, на відміну від більш обдарованих, але менш зацікавлених [29, 35, 48].

Сисоєва С. О. серед особливостей мотиваційної сфери, які сприяють формуванню творчої особистості, наводить адекватну Я-концепцію, творчий інтерес, тяжіння до творчого процесу, бажання бути визнаним, допитливість, стимул отримання високої оцінки діяльності, зацікавленість у пошуку нової інформації та фактів [29].

Велика кількість досліджень закордонних авторів (Хеннессі Б. А., Амабайл Т. М., Шелдон К. М., Чиксентмігаї М., Ліу Д. та інших) також присвячена вивченню мотиваційної сфери особистості [48, 52].

У статті Хеннессі Б. А. та Амабайл Т. М. розглянуто теорії та дослідження, що стосуються творчості, зокрема роль мотивації у творчому процесі. Автори досліджують різні типи мотивації та їхній вплив на творчість.

Дослідження показали, що інтеграція внутрішньої та зовнішньої мотивації може сприяти вищому рівню творчого потенціалу. Учасники, які поєднували внутрішні та зовнішні мотиви, виявляли більшу кількість творчих ідей і кращі результати у творчих завданнях [48].

У своїй роботі Чиксентмігаї М. описує концепцію «поток», який відіграє важливу роль у творчому процесі. Він розглядає як ключовий елемент саме мотивацію, що сприяє досягненню потокового стану та розвитку творчих здібностей.

У статі авторів Шелдон К. М. і Елліот А. Дж. розглянуто автономну та контрольовану мотивацію як два різні типи мотивації та їх вплив на зусилля та досягнення у творчих завданнях.

Автори Десі Е. Л. та Райян Р. М. пропонують теорію самовизначення, в якій вони розглядають потреби людини та самомотивацію. Вони розглядають вплив цих факторів на творчий потенціал та досягнення. Учасники дослідження, які отримували зовнішні стимули, проявляли менший інтерес і меншу креативність у завданнях.

Окремі автори (Кампагна М., Ліу Д. та інші) відзначають, що внутрішня мотивація, яка ґрунтується на особистому задоволенні від самого процесу творчості, має сильний вплив на творчий потенціал. Зовнішня мотивація, пов'язана з визнанням або нагородами, є менш стимулюючою. Виявлено також, що мотиваційна орієнтація, яка спрямовується на самовдосконалення та особистісний розвиток, може мати позитивний вплив на творчий потенціал.

Наприклад, магістр психології мистецтв, нейроестетики та творчості з Британії Кампагна М. зауважує, що зовнішня мотивація не може змусити когось захопитися роботою або впоратися з обмеженнями, передбаченими її власною природою. Навпаки, інтерес, задоволення, автономія та відповідальність стимулюють індивідуальну творчість більше, ніж зовнішній тиск, розширюючи та стимулюючи досвід, навички та образне мислення збалансованим способом.

«Людям потрібно відчувати себе вільними, щоб розширити свої межі, підвищити внутрішню мотивацію та почуття власності, щоб отримати від себе максимальну користь», – пише вона.

Мотиваційні механізми креативності співробітників розглядають Ліу Д., Джанг К. та інші. Спираючись на компонентну теорію креативності, соціальну когнітивну теорію та теорію просоціальної мотивації, вони розглянули внутрішню мотивацію, творчу самоефективність та просоціальну мотивацію як окремі мотиваційні механізми, що лежать в основі творчості. Результати проведеного ними метааналізу показали, що зазначені чинники мають унікальну пояснювальну силу для прогнозування креативності, і що названі три мотиваційні механізми функціонують по-різному як посередники між контекстуальними та особистісними чинниками та креативністю.

Вказаними авторами встановлено також, що взаємозв'язок внутрішньої мотивації та творчої самоефективності з креативністю залежить від характеристик вибірки та методологічних факторів (тобто національної культури, показника креативності, показників внутрішньої мотивації та творчої самоефективності). Дослідники на основі отриманих результатів підкреслюють необхідність розробки більш детальної теорії мотивації та творчості [52].

Дослідниця Геннессі Б. вивчає питання креативності, мотивації та зв'язку між ними. Як вона стверджує, під час своїх досліджень їй вдалося неодноразово виявити, що накладення зовнішніх обмежень, таких як обіцянка винагороди або очікування чи оцінка, підриває внутрішню мотивацію та креативність студентів. Ця динаміка показала практично негендерні відмінності та спостерігалася в усьому віковому діапазоні від дошкільнят до аспірантів. Геннессі Б. встановила прямий зв'язок між мотиваційною орієнтацією індивіда на виконання завдання та ймовірністю творчого виконання ним цього завдання. Вона зазначає, що мотиваційну орієнтацію значною мірою визначають саме оточення або, принаймні, певні аспекти оточення. Внутрішня мотивація є продуктом внутрішнього феноменологічного стану індивіда. І саме цей внутрішній феноменологічний стан

внутрішньої мотивації закріплюється й готує основу для тривалих періодів концентрації, глибокого навчання та можливості для творчої діяльності [48].

На думку дослідниці, внутрішня мотивація до виконання завдання, наполеглива рішучість і глибока впевненість у тому, що може бути знайдений творчий прорив, фундаментальними складовими для творчого процесу, але при цьому вони значно залежать і від дій та відгуків менеджерів, викладачів, критиків і споживачів, тобто від соціально-культурної ситуації. Висновки про те, чи ті чи інші ідеї, твори мистецтва чи продукти є важливими, креативними та вартими уваги, значною мірою базуються на суспільному консенсусі.

Однак, Геннессі Б. зауважує, що азіатські суспільства, як правило, надають більше значення зовнішній мотивації, тоді як західні суспільства більше цінують внутрішню мотивацію. Вона пише про те, що на Заході поширеною проблемою є згубний вплив зовнішніх обмежень на внутрішню мотивацію та креативність виконання завдань [48].

Стернберг Р. до ознак креативності відносив: здатність йти на розумний ризик, внутрішню мотивацію, готовність долати перешкоди та протистояти думці оточуючих, толерантність до непевності [65].

Згідно концепції Маслоу А. одним з типів мотивації у мисленні особи є мотивація захисту, яка зумовлена потребою у безпеці.

Мотивація має важливе значення для творчого потенціалу, оскільки вона впливає на когнітивні процеси, такі як увага, концентрація та гнучкість мислення, які необхідні для генерації творчих ідей.

Автори Хуа Л., Фулі Л. та Тінгтінг Ч. вивчали мотиваційно-когнітивну модель креативності та роль автономії. Вони стверджують, що сучасні дослідження поставили під сумнів передбачуваний позитивний зв'язок між внутрішньою мотивацією та творчістю. Спираючись на теорію мотивованої обробки інформації, вони пропонують мотиваційно-когнітивну модель творчості, згідно якої внутрішня мотивація має позитивний непрямий вплив на творчість через когнітивну гнучкість [49].

Деякі дослідження (наприклад, авторів Мак-Клелланд Д. та Хекхаузен Х.) спрямовані на порівняння різних типів мотивації, що можуть впливати на творчий потенціал у різних сферах, таких як мистецтво і наука. Наприклад, внутрішня мотивація може бути сильним стимулом для творчості в мистецтві, тоді як зовнішня мотивація, така як репутація чи визнання, може бути важливою для наукових досягнень.

Вчені Мак-Клелланд Д. та Хекхаузен Х. встановили два можливі мотиваційні напрямки: перший – прагнення до успіху та другий – прагнення до уникнення невдачі.

Дослідники зазначають, положення особистості у соціумі та її доля загалом залежить від переважання у неї над мотивацією уникнення невдач мотивації досягнення успіху.

Мотивація уникнення невдач (або негативу) характеризує тенденцію особи уникати неприємних ситуацій і подій. Індивіди з такою мотивацією схильні максимально уникати стресів, негативних вражень і неприємностей [34].

Концепція уникнення невдачі полягає в тому, що особа, орієнтована на невдачі, невпевнена у собі, в неї відсутня віра у можливість досягнення успіху, присутній страх критики. Тому діяльність, яка передбачає можливість невдачі, викликає у людини негативні емоційні переживання, і вона не отримуватиме від такої діяльності задоволення, буде обтяжуватися нею. Вже за перших проблем особа може, наприклад, припинити якусь діяльність, зокрема і творчу.

Тому дослідження рівня такого типу мотивації є важливим у контексті вивчення проблеми психологічних чинників творчого потенціалу, оскільки якщо у творчої особи переважатиме саме вона, то творча діяльність може не приносити їй очікуваного задоволення особистісних потреб і відповідно – не давати високих результатів.

Якщо у особи мотивація уникнення невдачі є провідною, то її можуть актуалізувати багато ситуативних факторів. Серед них: несхвалення близького оточення та членів родини; несхвалення керівництва; скрутне матеріальне становище. Результатами такої мотивації у діяльності можуть бути: відсутність кар'єрного зростання, невдалий імідж, негативні відносини у колективі, а також відсутність суспільного визнання. Перелічені фактори є показниками соціальних страхів, або сприяють їх виникненню [34].

Отже, наведені дослідження свідчать про важливість внутрішньої мотивації та інтеграції різних типів мотивації для розвитку творчого потенціалу. Внутрішня мотивація, пристрасне захоплення процесом творчості може бути сильним стимулом для генерації нових ідей і досягнення високих результатів у творчих завданнях. Внутрішньо мотивовані особи, які мають внутрішні прагнення до самореалізації та творчого вираження, показують вищі результати у творчих завданнях.

Однак, слід враховувати, певна мотиваційна структура особистості може не тільки стимулювати прояв творчого потенціалу, але також і гальмувати його.

Хоча елементи здібностей сприяють механізму творчості, вони не є достатніми для забезпечення творчого результату. Не менш значущою є особистість індивіда, особливо з точки зору мотивації. Схильність до ризику та внутрішня мотивація є двома мотиваційними вимірами, які можуть мати вирішальне значення для розкриття творчого потенціалу особистості.

Процеси мотивування творчої особистості мають включати ретельне вивчення мотивації уникнення невдач, яка є важливою для розуміння психології особистості та її поведінки. Дослідження цього типу мотивації допоможе розкрити особливості реагування творчих осіб на виклики та стресові впливи та проаналізувати, яким чином це може впливати на їхні дії та рішення.

1.3. Психологічні чинники формування та реалізації творчого потенціалу особистості

Важливими для нашого дослідження є вивчення психологічних чинників, які можуть мати суттєвий вплив на формування та ефективну реалізацію творчого потенціалу осіб. Наведемо дані окремих досліджень закордонних і вітчизняних авторів у цій галузі.

За даними досліджень (Рунко М. А., Лізаррага М. Л.), на формування та реалізації творчого потенціалу впливає багато психологічних чинників, зокрема, тип особистості (екстраверсія-інтроверсія), рівень самооцінки, установка на творчу активність та інші. Розглянемо детальніше результати таких досліджень.

У своїй книзі «Creativity: Theories and Themes: Research, Development, and Practice» Рунко М. А. розглядає різні теорії мотивації та творчості. Деякі з них включають:

- теорію інтраверсії-екстраверсії: автор розглядає взаємозв'язок між типом особистості та творчістю. Він зазначає, як інтраверсія й екстраверсія можуть впливати на мотивацію та підходи до творчого процесу;

- потреба в досягненні: аналізується концепція потреби людини в досягненні, яка може стимулювати та мотивувати творчу діяльність. Автор описує, як ця потреба може впливати на постановку цілей, наполегливість і відмову від творчості;

- теорія самореалізації: Рунко М. А. висвітлює ідеї Роджерса К. про самореалізацію як важливий фактор у творчому процесі. Він відзначає, як самореалізація може впливати на мотивацію, задоволення та розкриття творчого потенціалу;

- інтеграція здібностей і мотивації: розглянуто взаємозв'язок між здібностями та мотивацією у контексті творчості. Автор пише про те, як

розуміння своїх здібностей і мотивацій може сприяти розвитку та використанню творчого потенціалу особистості.

У книзі автор також пропонує приклади досліджень і практичних застосувань цих теорій у галузі творчості. Згадана робота надає широкий огляд різних підходів до розуміння мотивації та творчості, що допомагає зрозуміти їх взаємозв'язок і вплив на творчий потенціал [60].

Дослідження аргентинських вчених Лізарраги М. Л., Бакедано М. Т. та Клосаса А. Х. показало, що інтелект і особистісні особливості, а також внутрішня мотивація та творча самоефективність впливають на креативність. Крім того, на їх думку, саме творча самоефективність є найважливішою рисою, що впливає на творчість. Серед змінних у своєму дослідженні вони виділяли: екстраверсію, привітність, сумлінність, невротизм, відкритість, чинники набуття знань, отримання досягнень, переживання відчуттів, гнучкість, оригінальність, творчий інтелект, уяву, внутрішню мотивацію, ідейну креативність.

Найбільш вагомі чинники творчого потенціалу у дорослих, які виділяють такі фахівці, як Торренс Е. П., Бандура А., Карвовські М., Чой Дж. Н., Фурнхам А. та інші [39, 40, 43–46, 49, 51, 54, 56, 57, 59, 62, 64, 68], можна прослідкувати зокрема на основі найбільш відомих і поширених у світі методик з визначення творчого потенціалу особистості. Серед них, наприклад, такі:

- Torrance Tests of Creative Thinking (TTCT). Цей тест є одним з найпоширеніших інструментів для оцінки творчого потенціалу. Він складається з різних завдань, які вимагають креативного мислення, таких як генерація ідей, додавання деталей до зображень тощо;

- The Creative Self-Efficacy Scale (CSES). Цей опитувальник оцінює впевненість особи у власному творчому потенціалі. Він досліджує переконання особи у власній здатності генерувати нові ідеї, вирішувати проблеми та створювати нові речі;

- The Creative Achievement Questionnaire (CAQ). Даний опитувальник визначає конкретні досягнення особи в області творчості. Він містить питання

про різні аспекти творчого вираження, такі як: література, музика, мистецтво та наука;

– The Creative Personality Scale (CPS) – опитувальник, за яким оцінюють різні особистісні риси, які пов'язані з творчим потенціалом. Він досліджує такі аспекти, як відкритість до нового досвіду, самодостатність, гнучкість мислення та інші.

При цьому, на жаль, варто зазначити, що наразі більшість із широко відомих закордонних методик не є перекладеними українською чи адаптованими для використання в україномовних осіб, тож існують певні обмеження щодо ефективного дослідження феномену творчого потенціалу у нашій країні.

Слід перш за все відзначити, що творчий потенціал людини є комплексним поняттям, і на нього можуть впливати різноманітні чинники [23, 37–38, 53]. Перелічимо ті з них, які найбільше, на нашу думку, впливають на розвиток творчого потенціалу:

– когнітивні здібності: висока інтелектуальна обдарованість, гнучкість мислення, розвинена уява, здатність до критичного, проблемного й асоціативного мислення та здатність генерувати нові ідеї;

– внутрішня мотивація та тяжіння до творчості: цікавість, любов до творчого процесу та нових викликів, ціннісні орієнтації, інтереси та жага до досягнень;

– самооцінка та впевненість: віра у власні здібності та позитивна самооцінка, сміливість та незалежність мислення можуть стимулювати творчий потенціал і сприяти більш відкритому виявленню ідей та експериментам;

– емоційний інтелект: здатність розуміти та керувати своїми емоціями, сприймати та виражати емоції може впливати на творчість. Емоційна чутливість може стимулювати уяву, сприяти здатності відчувати та передавати глибокі емоції у творчому процесі;

– терплячість і наполегливість: вміння працювати над проєктами впродовж тривалого часу та переборювати труднощі, самодисципліна, цілеспрямованість;

– стресостійкість. У цьому випадку зв'язок є двостороннім. З одного боку, експозиція до значного рівня стресу може, погіршуючи рівень психологічного благополуччя, негативно впливати на творчий потенціал. Стрес може викликати занепокоєння, знижувати концентрацію, затримувати потік ідей і знижувати ефективність роботи над творчими завданнями і пригнічувати мотивацію. У таких ситуаціях творчій особистості важко зосередитися на генерації нових ідей чи знаходженні творчих рішень.

З іншого боку, висока стресостійкість може сприяти також і розвитку та реалізації творчого потенціалу. Стресостійкість як здатність ефективно реагувати на стресові ситуації та відновлюватися після них дозволяє людині краще керувати стресом, зберігаючи свою психологічну гнучкість і здатність продовжувати творчу діяльність навіть у важких умовах. Люди з високою стресостійкістю можуть бути більш відкритими до нових ідей, краще засвоювати знання, бути більш адаптивними та швидше відновлюватися після стресу, що сприяє їхній творчості;

– умови середовища: отримання підтримки та стимулювання з боку оточуючих. Розкриттю потенціалу сприятливе середовище, де підтримуються і заохочуються творчі ідеї та прояв індивідуальності творчої особистості.

На зниження успішної реалізації творчого потенціалу чи взагалі на її відсутність може вплинути підвищена тривожність. Вона може у поєднанні з переліченими вище чинниками (стресовими факторами, несприятливими умовами зовнішнього оточення тощо) спричиняти перешкоди в генерації нових ідей, затримувати потік творчих процесів та обмежувати можливість вираження творчих здібностей. Люди, які постійно відчувають тривогу, можуть мати труднощі із зосередженістю, самовираженням і ризиковим мисленням, що може обмежувати їх творчий потенціал.

У деяких випадках творча особистість може у своєму тривожному стані генерувати нові творчі ідеї, тоді тривога виконуватиме роль певного виду каталізатора для творчого вияву.

Також варто зазначити, що творчість може впливати на тривожність. Люди з високим рівнем творчості можуть бути більш схильними до переживання тривоги, оскільки їхні творчі процеси та створення нового можуть викликати нестабільність, страх перед критикою або невизначеність.

Згідно Байєр О. О. та Мороз Н. І. існує зв'язок емоційної стійкості і креативності. Дослідниці наводять дані аналізу публікацій фахівців щодо впливу нейротизму на рівень креативності. Зокрема, зазначається, що креативне мислення дійсно пов'язано з нейротизмом, який є ознакою нестачі емоційної стабільності. Творчі особистості часто характеризуються підвищеним рівнем тривожності, а також використанням захисних механізмів за типом уникнення. Деякі дослідники акцентують увагу на схильності творчих осіб з високим рівнем нейротизму до певних психічних захворювань [1].

У роботах Метьюза Г. показано, що низький рівень нейротизму корелює з низьким рівнем креативності. Дослідження Файста Дж. демонструє, що творчі особи, які мають низький рівень нейротизму, є менш креативними, ніж високо нейротичні досліджувані.

Така психічна властивість, як нейротизм виявляється в імпульсивності, тривожності, емоційній нестійкості та низькій самоповазі.

Як відомо, нейротизм характеризується нездатністю до регулювання негативних емоцій. Отже, творча людина з високим нейротизмом може сприймати світ як ворожий.

Дослідження, які провели Р. Кларк і К. ДеЯнг, спрямовані на вивчення творчих досягнень і таких аспектів нейротизму, як мінливість та уникнення. Отримані авторами результати демонструють, що мінливість позитивно впливає на творчі досягнення, зокрема у сфері мистецтва, а вплив уникнення є зворотнім [42].

Дослідження Кларссона І. демонструє, є відмінності в рівні тривожності та захисних механізмах між різними творчими людьми. Зокрема, досліджувані з високим рівнем креативності мали вищий рівень тривоги, ніж група з низькою креативністю. Група з високим рівнем креативності також використовувала

більшу кількість різних категорій захисту, ніж група з низьким рівнем креативності [41].

З точки зору деяких дослідників (Ву К., Гуо Дж., Блоуерс Б. П., Барбот Б. та інших) існує певний зв'язок між творчим потенціалом особистості та її самооцінкою.

Зокрема, різні аспекти такого зв'язку вивчалися у 2020 р. китайськими дослідниками Ву К., Гуо Дж. та їхніми колегами. Вони досліджували взаємозв'язок між креативними рисами та мікростанами ЕЕГ у стані спокою, модульованих самооцінкою. Блоуерс Б. П. називає впевненість у собі необхідними чинником для творчості. Барбот Б. досліджував зв'язки творчих здібностей і самооцінки в підлітковому віці.

Можна виділити декілька аспектів цього зв'язку. По-перше, віра у власні здібності, позитивна самооцінка та впевненість можуть сприяти розкриттю творчого потенціалу. Люди з високою самооцінкою можуть бути більш схильними до прояву творчості, брати на себе ризики, експериментувати та виражати свої ідеї без страху перед критикою.

По-друге, існує зворотній вплив: творча діяльність і досягнення можуть позитивно впливати на самооцінку. Успіхи у творчості, позитивне визнання та задоволення від своїх творчих досягнень можуть підвищити самооцінку та психологічне благополуччя загалом. Крім того, творча самореалізація може сприяти формуванню позитивної ідентичності та підсилювати впевненість у собі.

До того ж у деяких випадках низька самооцінка або страх перед негативною оцінкою можуть заважати творчому потенціалу. Люди з низькою самооцінкою можуть уникати ризику та виявлення творчості, боятися критики та не маніфестувати свої ідеї. Страх перед негативною оцінкою може обмежувати творчість і здатність виражати себе.

Саме тому одним із завдань досліджень у ході виконання кваліфікаційної роботи магістра було обрано дослідження взаємозв'язку самооцінки та ступеню реалізації творчого потенціалу, зокрема, для дорослих. Це питання є актуальним,

бо багато хто з дорослих за підсумками багатьох невдач у самореалізації може мати низьку самооцінку і через свій вік вважати, що вже не здатен змінитися та вдало проявити свій потенціал щодо творчої діяльності.

У роботі Сунг С., Чої Дж. вказується на наявність взаємозв'язку творчої активності з компонентами так званої «Великої п'ятірки», як показано на рис. 1.2.

Сунг С. зазначає, що екстраверти прагнуть шукати нові способи виконання завдань і протистояти проблемам замість того, щоб уникати їх, що, ймовірно, підвищує їхню творчу продуктивність.

Результати дослідження показали, що екстраверсія та відкритість до досвіду мали значний позитивний вплив на творчі результати. Іншим цікавим висновком цього дослідження був значний вплив зовнішньої мотивації на відміну від незначної ролі внутрішньої мотивації у творчості [67].

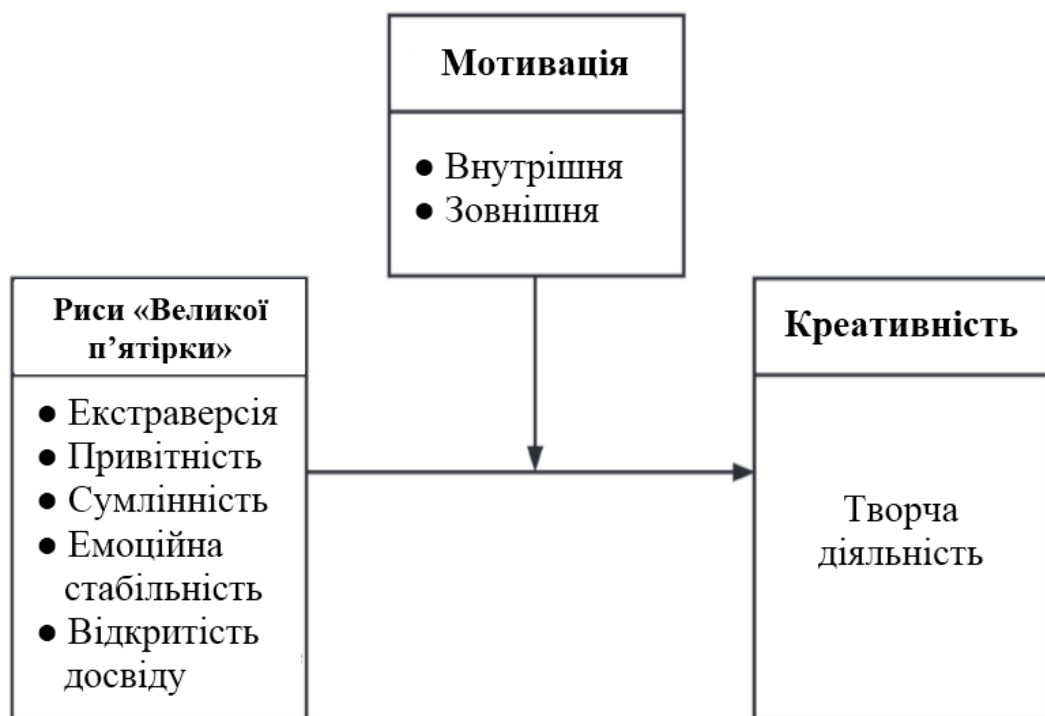

Рис. 1.2. Взаємозв'язок чинників творчої діяльності

Нейлор П., Кім. Дж. і Петтіджон Т. проводили дослідження впливу настрою та типу особистості на креативність. Вони передбачали, що екстраверти з

позитивним настроєм матимуть вищі показники креативності, але інтроверти в негативному настрої – матимуть вищий рівень креативності. Результати їхнього дослідження підтвердили цю гіпотезу [57].

Для подальшого дослідження нами було обрано осіб віком від 20 до 40 років. Дзюба Т. М. та Коваленко О. Г. Зазначають, що більшість психофізіологічних функцій дорослої особи досягають максимального розвитку приблизно до 25 років та зберігаються на певному рівні саме до 40 років [8].

Згідно Дзюби Т. М., у період першої фази ранньої дорослості (від 20 до 30 років) «спостерігається активне збагачення психосоціального досвіду» (включення у всі види соціальної активності й опанування різних соціальних ролей). У цей період переважна більшість людей спрямовує зусилля на професійне навчання, пошук місця роботи, професійну адаптацію та досягнення професійного успіху. Ось чому викликає науковий інтерес дослідження того, які саме є у респондентів творчі захоплення, чи розглядають вони їх як потенційну сферу професійної діяльності та що обмежує їх у досягненні успіху саме у реалізації своїх творчих здібностей (у випадку, якщо таке бажання у них все ж є) [8].

У другій же фазі періоду ранньої дорослості (30-40 років), згідно Дзюби Т. М., цінність діяльності особистості пов'язана передусім із можливістю самовиразитися, застосувати свої здібності, зокрема з можливістю творчої самореалізації.

Слід зазначити, що сучасні дослідження професіональних якостей фахівців розглядають феномен професіоналізму як у контексті розвитку інтелектуальних і особистісних якостей (організованості, цілеспрямованості, ініціативності,) рис характеру (послідовності та наполегливості), так і у розкритті творчого потенціалу особистості, її морально-духовного збагачення.

Для дослідження творчого потенціалу у дорослих можуть бути використані різні методи та інструменти. Слід зазначити, що вибір конкретного підходу залежить від цілей дослідження, доступних ресурсів та контексту дослідження.

Згідно Карпенко Н. А., ось кілька підходів, які можуть бути застосовані з цією метою:

- анкетування. Використовуються опитувальники та анкети для оцінки рівня творчого мислення, творчих здібностей, мотивації та інших факторів, що впливають на творчість;
- тестування здібностей, що ґрунтується на використанні стандартизованих тестів, наприклад, тесту здібностей Гільфорда Дж. для оцінки рівня когнітивних здібностей, які можуть бути пов'язані з творчістю;
- психологічні інтерв'ю, що полягають у використанні структурованих або неструктурованих інтерв'ю для детального вивчення творчого потенціалу, мотивації, життєвого досвіду та інших аспектів творчості;
- творчі завдання: подання різноманітних завдань або ситуацій, що стимулюють творчість, і спостереження за реакціями та рішеннями учасників;
- комп'ютерні технології, що спираються на використанні спеціалізованих програм або інструментів для аналізу текстів, музики, малюнків тощо з метою оцінки творчого потенціалу [15].

Такі технології зараз дуже активно розвиваються та впроваджуються. Так, відома концепція Creativity Support Tools, тобто концепція розробки автоматизованих інструментів підтримки творчості. Мета дослідників полягає у тому, щоб розробити вдосконалене програмне забезпечення та користувацькі інтерфейси, які дозволять користувачам бути більш продуктивними та більш інноваційними. Потенційні користувачі включають програмістів та інших інженерів, різноманітних науковців, дизайнерів продуктів і графічних дизайнерів, архітекторів, викладачів, студентів, медіа-художників та інших.

Фахівці (Шнейдерман Б., Куджер Д.), вважають що покращені інтерфейси можуть забезпечити більш ефективний пошук інтелектуальних ресурсів, покращити співпрацю між командами та пришвидшити процеси виявлення. Ці розширені інтерфейси також повинні забезпечити потужну підтримку у формуванні гіпотез, швидшому створенні альтернатив, глибше розуміння через візуалізацію результатів.

Для творчих зусиль, які вимагають створення нових артефактів (комп'ютерних програм, наукових статей, інженерних схем, симфоній, творів мистецтва, віршів тощо), розширені інтерфейси можуть полегшити оцінку запропонованих проєктів, запобігти непродуктивним виборам і зробити більш ефективним поширення творчих результатів [63].

Таким чином, проведений аналіз психологічних чинників, які впливають на творчий потенціал особистості, який показав наступне. Результати низки досліджень у галузі психології творчості свідчать про наявність зв'язків творчої результативності з такими чинниками, як зовнішня та внутрішня мотивація, самооцінка, екстраверсія-інтроверсія та нейротизм. При цьому є протилежні результати у деяких вчених. Наприклад, частина досліджень виявляє більший вплив на творчу активність особи зовнішньої мотивації, хоча більша кількість дослідників констатує більший вплив на неї саме внутрішньої мотивації. Так само є певні розбіжності результатів щодо впливу на творчий потенціал екстраверсії-інтроверсії. Тому дослідження цих чинників все ще є актуальним для наукової спільноти.

Висновки до розділу 1

На основі проведеного теоретичного аналізу проблеми творчого потенціалу у психології можна зробити наступні висновки:

1. Проведений аналіз поняття «творчий потенціал» у зарубіжних і вітчизняних дослідженнях показав, що існує багато чинників, які можуть впливати на його розвиток. До того ж творчий потенціал є динамічним і може розвиватися протягом життя людини. Важливо зауважити, що творчий потенціал може бути стимульований і підтриманий через навчання, практику, співпрацю і сприятливе середовище.

У багатьох дослідженнях творчості приділяється особлива увага домінантам, які сприяють реалізації творчого потенціалу особистості. Велика кількість проаналізованих досліджень відображає різні аспекти творчого потенціалу, включаючи його визначення, структуру, розвиток, взаємозв'язок з іншими психологічними чинниками, а також дослідження різних аспектів творчості, таких як когнітивні процеси, мотивація та емоції тощо.

Однак, варто зазначити, що питання креативності та реалізації творчого потенціалу багато хто з авторів розглядає на прикладах дітей, підлітків і студентської молоді, а дослідження цього феномену для дорослих у науковій літературі висвітлені у значно меншому обсязі.

2. Дослідження мотиваційних чинників та їхнього впливу на творчий потенціал виявило, що мотивація суттєво впливає на творчу активність і її результативність. Механізми творчості сприяють наявні у особи елементи здібностей, однак для забезпечення творчого результату вони не є достатніми. Мотивація для розвитку творчого потенціалу є не менш значущою.

Слід вказати на певні відмінності у результатах дослідження зовнішньої та внутрішньої мотивації на креативну поведінку. З одного боку внутрішньо мотивовані особи показують вищі творчі результати у творчих завданнях, а з

іншого – демонструють протилежні результати, які свідчать про більший вплив на творчу поведінку зовнішньої мотивації.

До того ж варто враховувати, що певна мотиваційна структура особи може, також гальмувати прояв творчого потенціалу. Тому важливим є вивчення мотивації уникнення невдач у творчих особистостях, їх дії та рішення.

3. Теоретично визначено психологічні чинники формування та реалізації творчого потенціалу особистості, до яких відносяться, зокрема, нейротизм, самооцінка, екстраверсія-інтроверсія.

Сформульовано вимоги до вікового діапазону учасників досліджуваної вибірки. Зокрема обрано групу осіб віком від 21 до 40 років. Даний віковий діапазон відноситься періоду ранньої дорослості.

Подальше вивчення зазначеної проблематики буде спрямоване на більш детальний аналіз взаємозв'язку творчого потенціалу з такими психологічними чинниками, як: самооцінка, нейротизм, екстраверсія-інтроверсія та мотивація особистості до уникнення невдач. Цей аналіз у свою чергу спиратиметься на проведення емпіричних досліджень за обраними для цього методиками. До того ж передбачається використання методу анкетування для збору інформації щодо наявних творчих досягнень респондентів, а також аналіз факторів, що впливають на особистісну установку на креативну поведінку досліджуваних осіб.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Організація дослідження

Дослідження психологічних чинників творчого потенціалу проводилося із використанням технічних засобів у дистанційному форматі восени 2023 року на основі опитування досліджуваних за допомогою Гугл-форми, яка містила чотири стандартизованих опитувальника та авторську анкету, розроблену для визначення рівня творчих здобутків досліджуваних осіб.

Таким чином, для збору інформації щодо тематики дослідження використано методи:

- тестування (за обраними методиками);
- анкетування (щодо наявних результатів творчої діяльності).

Етапи дослідження:

- формулювання гіпотез;
- визначення потенційної вибірки;
- підбір методик для опитування;
- розробка авторської анкети для досліджуваних з метою визначення рівня їхніх творчих досягнень;
- створення Гугл-форми для дистанційного збору відповідей представників визначеної вибірки;
- проведення емпіричного дослідження;
- математична обробка та аналіз отриманих даних;
- формулювання висновків щодо отриманих результатів.

Було сформульовано наступну дослідницьку гіпотезу: на результативність творчої діяльності особи впливає її самооцінка, установка на креативну поведінку, а також рівень нейротизму та рівень мотивації до уникнення невдач.

Метою дослідження є виявлення зв'язку самооцінки, рівня мотивації до уникнення невдач, ступеню нейротизму та особистісної установки на креативну поведінку із рівнем реалізації творчого потенціалу особистості.

Досліджуваними для проведення анкетування та опитувань обиралися:

- викладачі закладів вищої освіти;
- наукові працівники;
- бібліотекарі;
- письменники (поети та прозаїки) та редактори;
- Інтернет-маркетологи;
- дизайнери;
- програмісти;
- інженерні працівники;
- художники;
- ті, хто займається танцями чи фотографуванням тощо.

Обсяг вибірки склав 80 осіб. Серед них – 64 % жінок і 36 % чоловіків.

Вік досліджуваних варіювався від 20 до 40 років, зокрема серед них було 34 особи віком від 20 до 30 років і 46 осіб віком 31-40 років.

Саме такі вікові обмеження були обрані через те, що особливий інтерес для нашого дослідження становить саме період ранньої дорослості. Як відомо, психічні функції у цей період спеціалізуються у певній професійній діяльності, досягаючи максимуму у період середньої і пізньої дорослості [8].

Деякі дорослі люди прагнуть змінити своє життя кардинально, випробувати себе у новій професійній діяльності. І одним з мотивів цієї діяльності у ранньому дорослому віці є саме творча самореалізація.

Період ранньої дорослості може супроводжуватися трансформацією смислових систем особи, які впорядковують її життєвий досвід, організовуючи мислення та зумовлюючи її певну поведінку. І тому саме у цей період особистість може прийняти рішення змінити рід діяльності, віддавши, наприклад, перевагу більш творчій, для кращого самовираження у разі змін у її смисловій системі.

Саме тому нами було прийнято рішення дослідити вікову групу від 20 до 40 років, проаналізувати, які фактори найбільше впливатимуть на успішність творчого самовираження, і зокрема, виділити ті психологічні чинники, які можуть обмежувати реалізацію творчого потенціалу особистості.

2.2. Психодіагностичний інструментарій дослідження

На основі сформульованих завдань дослідження можемо підсумувати, що для проведення подальших емпіричних досліджень необхідно підібрати такі методики, які дозволяють:

- оцінити самооцінку творчої особистості;
- визначити її установки на креативну поведінку;
- дослідити ступінь нейротизму індивіда;
- здійснити оцінку мотивації особи на уникнення невдач.

Далі необхідно було здійснити вибір методики для того, щоб дослідити вплив самооцінки на творчий потенціал особистості на основі опитування за відповідною обраною методикою. Ми припускаємо, що занижена самооцінка може зменшувати ймовірність досягнення особою успіху в сфері реалізації її творчого потенціалу навіть за високого рівня останнього.

Для виконання цього завдання нами обрано методику «Шкала самооцінки» (М. Розенберга) [7, С. 167], Додаток Б.

Англійською мовою назва методики звучить так: «Rosenberg Self-Esteem Scale, RSES» (Morris Rosenberg, 1965), і в деяких джерелах зустрічається такий варіант перекладу, як «Шкала самоповаги» М. Розенберга. Дана методика є одним з найвідоміших і загально визнаних інструментів оцінки рівня самоповаги, який досить затребуваний для проведення соціо-психологічних досліджень.

Досліджуваному пропонується наступна інструкція: із запропонованими йому десяти твердженнями він може погодитися повністю, погодитися, не погодитися або абсолютно не погодитися. Так, наприклад, серед суджень наявні такі, які дозволяють виявити, чи схильна досліджувана особа завжди відчувати себе невдахою, або ж він в цілому собою задоволений, чи має він, на його думку, низку позитивних якостей тощо. Тож ці запитання оцінюють загальне сприйняття себе, віру досліджуваного у власну цінність, корисність, атрактивність тощо. Результати можуть коливатися від 10 до 40 балів дозволяють визначити загальний рівень самоповаги та самооцінки, де вищий бал вказує на високий рівень самоповаги, а нижчий – відповідно на низький.

Друге завдання дослідження полягає у виявленні зв'язку між реалізацією творчого потенціалу та рівнем мотивації особистості до уникнення невдач. Цілком ймовірним вбачається той випадок, коли особа навіть за високого рівня творчого потенціалу може відмовлятися від його реалізації через бажання уникнути невдачі у суспільстві, наприклад, щоб не здаватися «поганим» перед своїм близьким оточенням і віддаленим колом знайомих, не зазнати розчарування через свою неспроможність досягти великих успіхів у тій чи іншій творчій сфері тощо.

Для цього дослідження було обрано методику «Діагностика мотивації до уникнення невдач» (Т. Елерс) [11, С. 152], Додаток В.

Мета використання цієї методики полягає у діагностиці мотиваційної спрямованості досліджуваного до уникнення невдач. Досліджуваному пропонується список з 30 рядків по 3 слова у кожному рядку, серед яких він має обрати лише одне – те, яке на його думку найбільш точно його характеризує.

За варіанти відповідей, наведені в ключі, досліджуваний отримує 1 бал. І чим більшою є отримана сума балів, тим вищим є рівень мотивації до уникнення невдач і підсвідомого захисту.

Зокрема, якщо досліджуваний отримав від 2 до 10 балів, то у нього низька мотивація до захисту; якщо набрав від 11 до 16 балів, це говорить про середній рівень мотивації; за результату від 17 до 20 балів можна зробити висновок про

високий рівень мотивації; якщо ж особа набрала більше ніж 20 балів, то у неї рівень мотивації до уникнення невдач і захисту є надто високим.

Третє завдання полягає у виявленні зв'язку між творчим потенціалом і ступенем нейротизму. Оскільки під нейротизмом, як відомо, розуміють рівень емоційної збудливості особи, то ми припускаємо, що цей чинник може обмежувати прояви творчих здібностей особистості, якщо у неї за результатами попереднього дослідження виявлено до того ж високий рівень мотивації до уникнення невдач. Через високий ступінь емоційно-психічної нестійкості в осіб із підвищеним рівнем нейротизму виникають тривожність, страхи, може швидко змінюватися настрій, різко проявлятися можуть стани фрустрації та відчуття самотності. Часто такі особи – сором'язливі, вони складніше долають стрес, можуть перебільшувати негативні аспекти різних ситуацій.

І оскільки особи з низьким рівнем нейротизму меншою мірою піддаються негативним емоційним впливам і є більш стресостійкими, то вважаємо, що вони можуть виявляти більшу наполегливість у досягненні своїх цілей у творчій сфері.

Для проведення емпіричного дослідження цього чинника обрано методику «Тест-опитувальник Г. Айзенка – Eysenck Personality Inventory (EPI)» (Г. Айзенка) [7, С. 209], Додаток Г.

Метою методики є діагностування типу темпераменту, нейротизму та екстраверсії-інтроверсії.

Методика містить 57 питань, на які досліджувані мають відповісти лише «так» або «ні»; серед питань є також такі, за якими визначають щирість відповідей досліджуваного. Відповіді, які співпали з ключем, оцінюються в 1 бал.

Методика містить такі шкали:

- екстраверсія-інтроверсія;
- нейротизм;
- щирість.

Четверте наше дослідницьке завдання полягає в оцінюванні впливу на творчий потенціал особистісної установки на креативну поведінку.

У творчої особи може бути відсутня системність у цілеспрямованих діях з досягнення успіху у тій чи іншій сфері, яка його цікавить. Тоді ефективність творчої діяльності залежатиме багато в чому від особистісної установки індивіда на здійснення певних кроків для здобуття бажаних результатів. В цьому аспекті треба розрізняти також сподівання особи отримати певний результат від реалізації свого творчого задуму та її бажання мати за це якусь винагороду – або матеріальну, або у вигляді визнання серед свого оточення чи серед широкого загалу.

І третій варіант, який ми можемо виділити після проведення попередніх бесід із творчими особистостями, – це бажання отримувати задоволення від самого процесу творення нового продукту – літературного твору, картини, кулінарного шедедру, музичної композиції тощо.

Один з досліджуваних, який має дуже високі досягнення за результатами своєї творчої діяльності, наприклад, сформулював для себе цінність творчості як можливість «вибудувати свою стіну», пояснивши це цілковитим зануренням у творчий пошук і відмежовуванням від інших, а також бажанням стати новатором у своїй галузі, тобто знайти свій власний стиль, ні на кого не схожий, проявляючи максимально свою особисту унікальність.

Четверте завдання спрямоване на виявлення певних закономірностей у реалізації творчого потенціалу залежно від власних установок особистості на здійснення цієї діяльності.

Для проведення дослідження було обрано методику «Опитувальник творчих характеристик особистості», який є субтестом до модифікованої україномовної версії методики Франка Вільямса, призначеної для вимірювання креативності [2, С. 6], Додаток Г.

Мета методики – оцінка рівня вираження особистісної установки на креативну поведінку.

Згідно модифікованої Н. Бельською методики досліджуваним пропонуються 33 твердження, з якими їм треба погодитися або ні за такою

схемою: «2» – згоден повністю; «1» – згоден частково; «-2» – не згоден; «0» – важко відповісти, не знаю.

При цьому формулювання окремих питань було змінено українськими авторами таким чином, щоб опитувальник підходив для використання також на вибірці дорослих, що якраз підходить нам для проведення дослідження на вибірці людей віком від 20 до 40 років.

Відповіді на питання зіставляються з ключем тесту. Далі сирі бали переводяться у тестову шкалу стандартних десятків («стенів»), яка відображатиме певний рівень розвитку творчих особистісних характеристик досліджуваного на даний час (градація рівня вираження особистісної установки досліджуваного на креативну поведінку: низький, нижче середнього, середній, вище середнього, високий або дуже високий).

У магістерській роботі були використані наступні методи математичної статистики:

1. Кореляція К. Пірсона. Даний метод використовується для виявлення зв'язку між особистісною установкою на креативну поведінку та екстраверсією-інтроверсією, нейротизмом, самооцінкою та мотивацією до уникнення невдач.

2. Дисперсійний аналіз – для дослідження 2 підгруп з загальної вибірки, виділених на основі результатів анкетування.

3. Регресійний аналіз. Даний метод використовується для дослідження впливу на рівень вираження установки на креативну поведінку самооцінки, мотивації до уникнення невдач, екстраверсії/інтроверсії особи та нейротизму.

Для математичної обробки емпіричних даних буде застосовуватися програма Excel – для дисперсійного аналізу та програма SPSS – для кореляційного та регресійного аналізу.

2.3. Розробка методики дослідження факторів реалізації творчого потенціалу

Для дослідження факторів реалізації творчого потенціалу було розроблено авторську методику «Визначення рівня реалізації творчого потенціалу особистості», Додаток А. Представлена у вигляді анкети, яка дозволяє визначити наявність творчих видів діяльності та захоплень, конкретизувати їхні види, а також оцінити рівень здобутків у тій чи іншій сфері творчої діяльності досліджуваних осіб.

В анкеті містяться питання про вік, спеціальність (на кого навчався досліджуваний), основний рід діяльності (у якій сфері та на якій посаді працює на поточний момент). У досліджуваних також запитували про те, які у вас є творчі хобі. Можна вказати декілька варіантів, обравши серед наступних видів творчої діяльності: музика; літературна діяльність; малювання; танці; інженерна творчість; дизайн; театральне мистецтво; кулінарне мистецтво; хенд-мейд; фотографування. Також наявний варіант «Немає творчих хобі» та можливість вказати свій варіант у текстовому полі.

Також у досліджуваних питаємо про те, чи є у них вагомі творчі здобутки (наприклад, видані книги, записані пісні, виставка художніх робіт чи фотографій, призові місця за творчі досягнення тощо) і просимо вказати, які саме. Досліджуваний вводить у текстовому полі ті результати своєї творчої діяльності, які вважає за потрібне і сам оцінює як вагомі.

Наступним питанням є таке: «Чи приносять ваша творча діяльність вам прибуток?». Запропоновано 5 уніфікованих варіантів відповідей: «Так», «Ні», «Так, але хотілося б більше», «Наразі ні, але хотілося б», «Ні, але активно над цим працюю». Сутність додавання у нашу анкету цього питання полягає у тому, щоб з'ясувати, чи вважає досліджуваний свій творчий потенціал реалізованим у достатньому обсязі, так, щоб він приносив йому бажану матеріальну винагороду.

Також можна виявити наявність бажання розвинути у більшому масштабі саме цей напрям своєї діяльності. До того ж відповідно до вказаних раніше спеціальності та фактичного роду діяльності досліджуваного є можливість виявити його схильність до певної сфери, працевлаштуванню у якій він усвідомлено віддає перевагу.

Одним з ключових питань розробленої анкети є наступне: «Як ви вважаєте, що заважає вам реалізувати свій творчий потенціал на 100 %?».

Досліджувані обирали до 3 варіантів серед запропонованих факторів: страх; невпевненість у собі; відсутність мотивації; невеликий потенційний дохід у цій сфері; конкуренція; брак досвіду; невдалий досвід у минулому; відсутність підтримки від близьких людей; а також була можливість ввести у текстовому полі свій додатковий варіант. Це питання є особливо цінним тому, що дозволяє відслідкувати основні фактори, які обмежують реалізацію творчого потенціалу у конкретної особи на її особисту думку (у вигляді саморефлексії) та можуть допомогти нам прояснити інші чинники, які вивчаються у ході емпіричного дослідження.

У досліджуваних запитуємо також:

- чи впливають зовнішні обставини на їхню творчу активність;
- чи вплинула війна в Україні на вашу результативність у творчості;
- і якщо війна впливає на результативність творчого процесу, то треба вказати, як саме – у бік зменшення чи навпаки збільшення.

Висновки до розділу 2

1. Означені етапи проведення емпіричного дослідження, а також наведено опис вибірки. Вік досліджуваних обрано від 20 до 40 років, що відповідає періоду ранньої дорослості. Дослідження реалізації творчого потенціалу саме для цього вікового діапазону є цікавим з тієї причини, що дорослі люди можуть прагнути до самоактуалізації та творчого самовираження в цьому віці – або у професійній діяльності, або у вигляді певних хобі. На їхнє бажання досягти успіху в цій галузі може впливати бажання підвищити свій статус або рівень прибутку, або ж бажання реалізувати себе в мистецтві для розкриття через продукт творчості цінностей своєї сформованої або змінюваної якраз у цей період смислової системи.

Обрано математичні методи для обробки кількісних показників: метод кореляційного аналізу, методи однофакторного дисперсійного аналізу та регресійного аналізу.

2. За результатами аналізу та уточнення завдань дослідження обрано методики для збору емпіричних даних, зокрема чотири стандартних методики, адаптовані українською мовою, які дозволяють вивчити установку особистості на творчу поведінку, її самооцінку, рівень її мотивації до уникнення невдач, а також ступінь нейротизму.

3. Розроблено та апробовано авторську анкету для оцінки творчого потенціалу особистості, а саме: наявності у досліджуваного творчих захоплень, видатних результатів у творчій сфері діяльності, наявності та рівня прибутку в цій сфері та ймовірних причин, які обмежують рівень досягнень успіху у зазначеній діяльності. Також досліджуваним запропоновано оцінити вплив війни в Україні на результативність їхньої діяльності.

РОЗДІЛ 3.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ

3.1. Аналіз даних за підсумками анкетування щодо творчих захоплень і здобутків досліджуваних

Дослідження факторів реалізації творчого потенціалу проводилося за допомогою авторської анкети «Визначення рівня реалізації творчого потенціалу особистості». Результати представлені на рис. 3.1 – рис. 3.6.

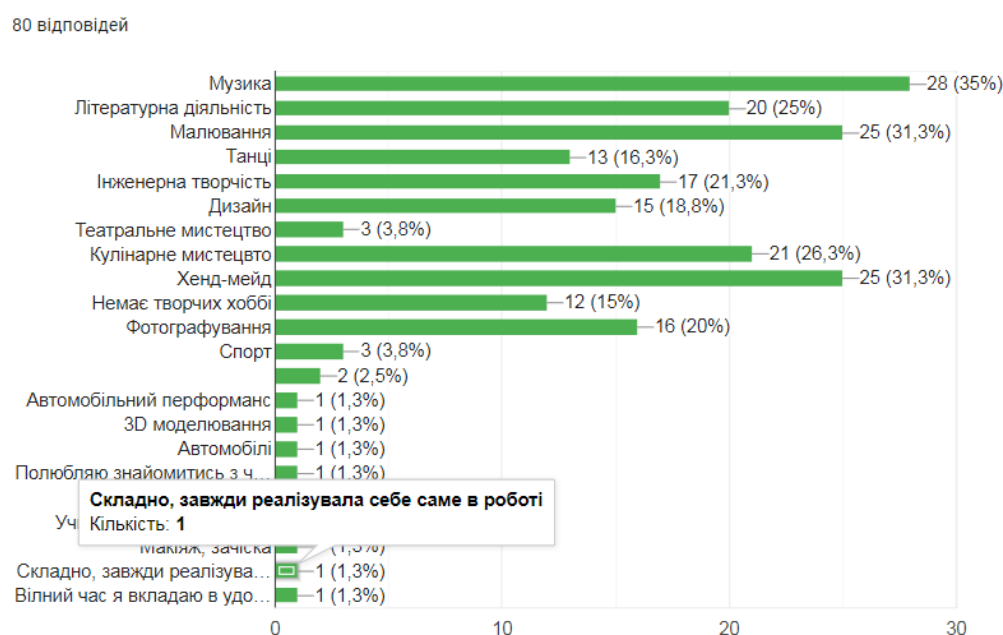

Рис. 3.1. Відповіді досліджуваних щодо наявних творчих захоплень

Як видно з рис. 3.1, на питання щодо творчих захоплень більшість досліджуваних відповіла, що займається музикою (35 %), літературною діяльністю (25 %), малюванням (31,3 %), інженерною творчістю (21,3 %), фотографуванням (20 %), дизайном (18,8 %), хореографією (16,3 %), а також кулінарним мистецтвом (26,3 %) та рукоділлям (31,3 %).

За підсумками обробки даних анкети, яка дозволяє визначити рівень здобутків досліджуваних у творчій сфері, були отримані наступні результати.

Видатні творчі досягнення є у 26 осіб, різноманітні творчі захоплення – у 64 осіб з 80. При цьому 49 осіб не отримують за результатами своєї творчої діяльності ніякого прибутку, 5 отримують і задоволені ним, 8 осіб отримують, але хотіли б збільшити цю суму. 18 осіб не отримують, але хотіли б чи активно над цим працюють.

На рис. 3.2 показано розподіл (у відсотках) відповідей щодо того, чи приносить творча діяльність опитаних їм прибуток.

Рис. 3.2. Розподіл відповідей щодо отримання прибутку за творчу діяльність

Як видно з рис. 3.2, варіант «Ні» обрали 61,3 %, варіант «Так, але хотілося б більше» – 10 %, ще 18,8 % досліджуваних відповіли, що наразі ні, але їм хотілося б змінити поточну ситуацію та отримувати за свою творчість грошову винагороду. Відповіли на це питання «так» лише 6,3 %, обрали варіант «Ні, але активно над цим працюю» 3,7 % досліджуваних.

Досліджувані відповідали на питання про те, що, на їхню думку, заважає їм реалізувати свій творчий потенціал на 100 %, серед запропонованих варіантів відповідей вони могли обрати до 3 найвагомійших на їхню думку факторів, а також вказати свій варіант. Результати наведено на рис. 3.3.

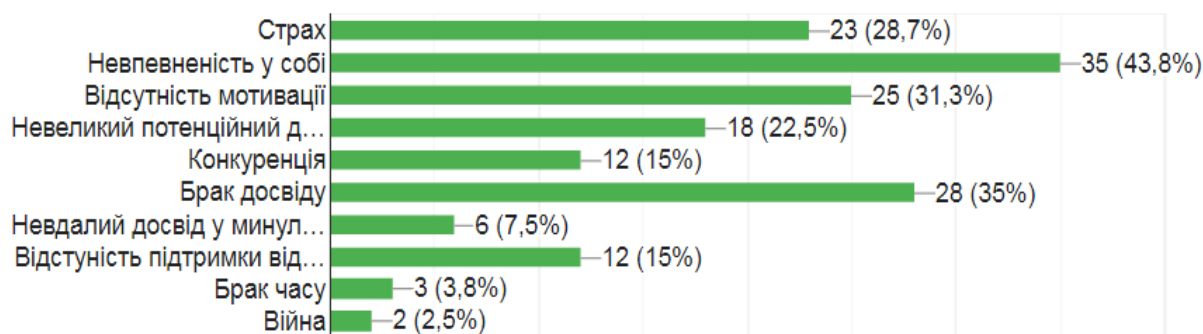

Рис. 3.3. Фактори, що впливають на неповну реалізованість творчого потенціалу

Як можна бачити на рис. 3.3, майже 44 % опитаних називала серед вагомих факторів невпевненість у собі, що є найвищим показником серед усіх інших. 35 % відповіли, що не дає можливості реалізувати повною мірою їхній творчий потенціал брак досвіду, 31,3 % – відсутність мотивації, страх – 28,7 %. Ще 22,5 % вважають, що у тій чи іншій творчій сфері потенційний дохід буде невеликим.

Цікаво, що 15 % не наважується більше часу приділяти творчим захопленням через можливу конкуренцію, і так само 15 % – через відсутність підтримки від близьких людей.

При цьому 7,5 % опитаних вже мали спроби реалізації свого творчого потенціалу, але їхній досвід, на їхню думку, був невдалим, що і заважає їм продовжити цю діяльність. У цьому випадку бачимо приклад, коли обмежувальним фактором є саме мотивація до уникнення невдачі, яка досліджуватиметься далі.

Також 3,8 % досліджуваних обрали варіант «брак часу» як обмежувальний чинник, 2,5 % відповіли про війну.

Серед інших варіантів досліджувані відзначали:

- обмеження у близькому оточенні, які сприймаються як маніпуляція щодо майбутнього досліджуваного;
- зайнятість на основній роботі та брак коштів на розвиток своєї творчої діяльності, у тому числі на освіту у відповідній галузі;

- відсутність сил, «морального ресурсу», мотивації та бажання займатись творчістю через втому від основної роботи;
- відсутність бажання та сенсу розвитку у творчому напрямі;
- вигоряння у виді діяльності, який викликав інтерес раніше;
- певну розстановку пріоритетів своєї діяльності, де перші позиції займають здебільшого робота та родина;
- сприйняття творчих хобі як задоволення без бажання на цій діяльності заробляти якісь кошти;
- опасіння, що за умови перетворення хобі на основний вид діяльності воно перестане приносити таке ж задоволення;
- ґрунтовний підхід до самоосвіти у літературній діяльності, який не передбачає швидкий темп розвитку.

Також досліджувані мали відповісти, чи впливають зовнішні обставини на їхню творчу активність, результати відображено на рис. 3.4.

Рис. 3.4. Вплив на результативність творчої активності зовнішніх обставин

Як видно з рис. 3.4, у 72,5 % досліджуваних переважав варіант «так», у 10 % – «ні», 17,5 % не змогли відповісти на таке питання.

На питання щодо наявності впливу на результативність у творчості війни в Україні, ствердно відповіли 71,3 % досліджуваних, відповіли негативно – 16,2 %, 12,5 % не змогли визначитися з відповіддю (рис. 3.5).

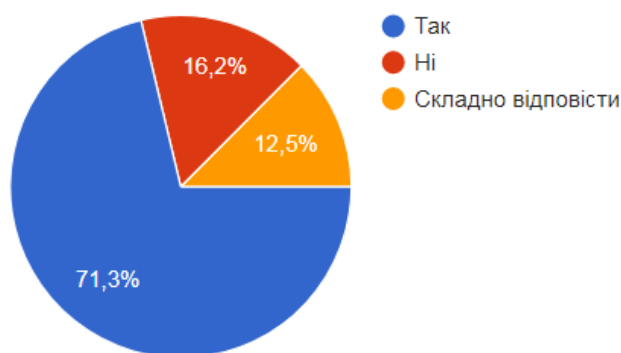

Рис. 3.5. Наявність впливу війни в Україні на результативність творчої активності

Тобто, як бачимо, більше двох третин опитаних відчули на собі вплив військових дій. При цьому на наступному етапі досліджувані вказували, яким саме виявився для них цей вплив (рис. 3.6).

Рис. 3.6. Вид впливу на результативність творчої активності війни в Україні

Як можна бачити з наведеної на рис. 3.6 діаграми, результативність покращилася лише у 12,5 % досліджуваних, у 26,2 % вона не змінилася, а у більшості опитаних (61,3 %) вона знизилася через війну в Україні.

Таким чином, аналіз даних анкетування показав, наступне:

– наявна тенденція різноманітності творчих напрямків вказує на широкі можливості творчого вираження серед учасників дослідження;

– бажання отримувати більше прибутку та реалізовувати вищі творчі досягнення свідчать про амбіції та потенціал подальшого розвитку досліджуваних;

– фактори, такі як страх, невпевненість у собі та відсутність підтримки, виявилися загальними труднощами для багатьох творчих особистостей;

– вплив зовнішніх обставин, зокрема війни, може виявити значущий ефект на творчість, який може бути різним для кожного учасника.

Отже, дані анкетування підтверджують коректність формування вибірки та наявність у більшості опитаних певних творчих здобутків. На основі проведеного аналізу відповідей досліджуваних систематизовано важливі зовнішні та внутрішні чинники, які обмежують реалізацію творчого потенціалу. Виявлено, що війна в Україні для багатьох учасників дослідження за їхніми суб'єктивними оцінками впливає на творчу активність.

3.2. Дослідження за методикою «Шкала самооцінки» (М. Розенберга)

Дослідження самооцінки проводилося за допомогою методики «Шкала самооцінки» (М. Розенберга), Додаток Б. Результати представлені у таблиці 3.1, на рис. 3.7 і у Додатку Б1.

Таблиця 3.1
Рівень самооцінки досліджуваних

Рівень самооцінки	Кількість досліджуваних	Відсоток від загальної кількості
Високий	12	15 %
Середній	68	85 %
Низький	-	-

Як видно з таблиці 3.1. у більшості досліджуваних переважає середній рівень самооцінки (85 %). При цьому є певні відмінності у самооцінці опитаних.

Особи, які отримали за підсумками опитування від 18 до 22 балів (див. Додаток Б1), коливаються між самоповагою і самознищенням. Власні успіхи можуть піднімати дуже високо їхній рівень самооцінки, але невдачі суттєво понижують його. Думка про себе у людини не є стійкою і може змінюватися з часом. Таких осіб серед досліджуваних виявлено 3,75 %.

Рівень самооцінки досліджуваних, які набрали від 23 до 34 балів, – у нормі. Таких осіб серед опитаних виявилася переважна більшість – 81,25 %.

Отримані дані свідчать про те, що учасники дослідження оцінюють адекватно свої сильні і слабкі сторони, навіть за умови невдач до себе зберігають повагу.

Серед опитаних 15 % мають високий рівень самооцінки. Це свідчить про те, що вони поважають себе як особистостей, розвиваються та удосконалюються у різних аспектах життя, вміють з помилок виносити корисні уроки та змінюватися на краще.

Низького рівня самооцінки ні в кого з досліджуваних не виявлено. Така самооцінка б свідчила про те, що особа схильна себе винуватити у всьому поганому, фокусуватися на власних недоліках, їй важко ставити перед собою певних цілей та досягати успіху. Люди з таким рівнем самооцінки можуть навіть постійно шукати підтвердження власної нікчемності.

Отримані дані представлено у вигляді гістограми, наведеної на рис. 3.7.

За отриманими даними побудовано графік розподілу показників у вибірці, який наведено на рис. 3.8.

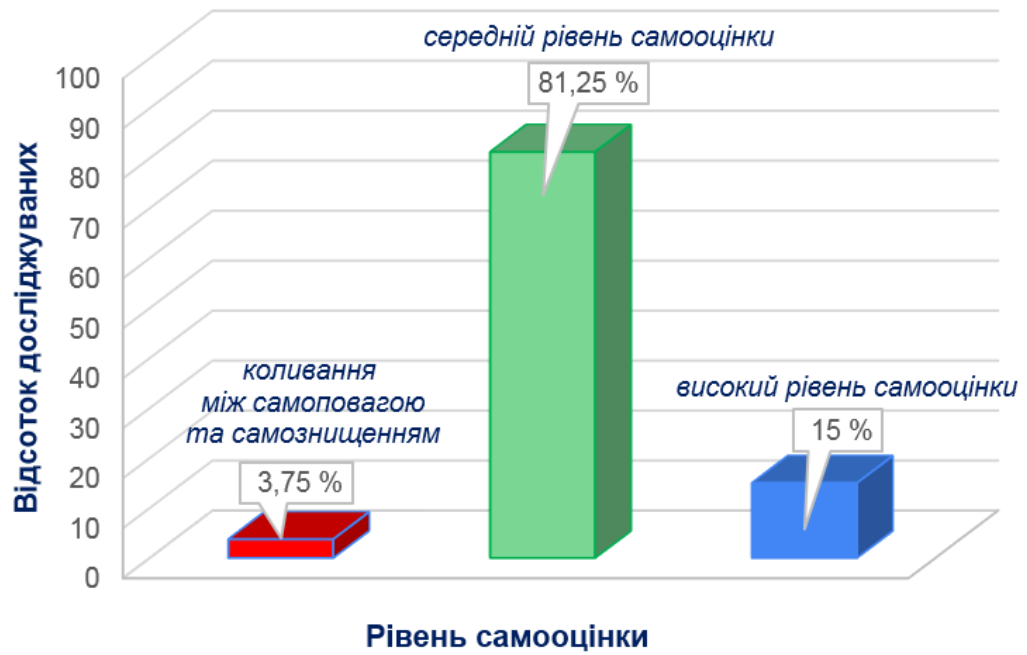

Рис. 3.7. Співвідношення результатів діагностики рівня самооцінки

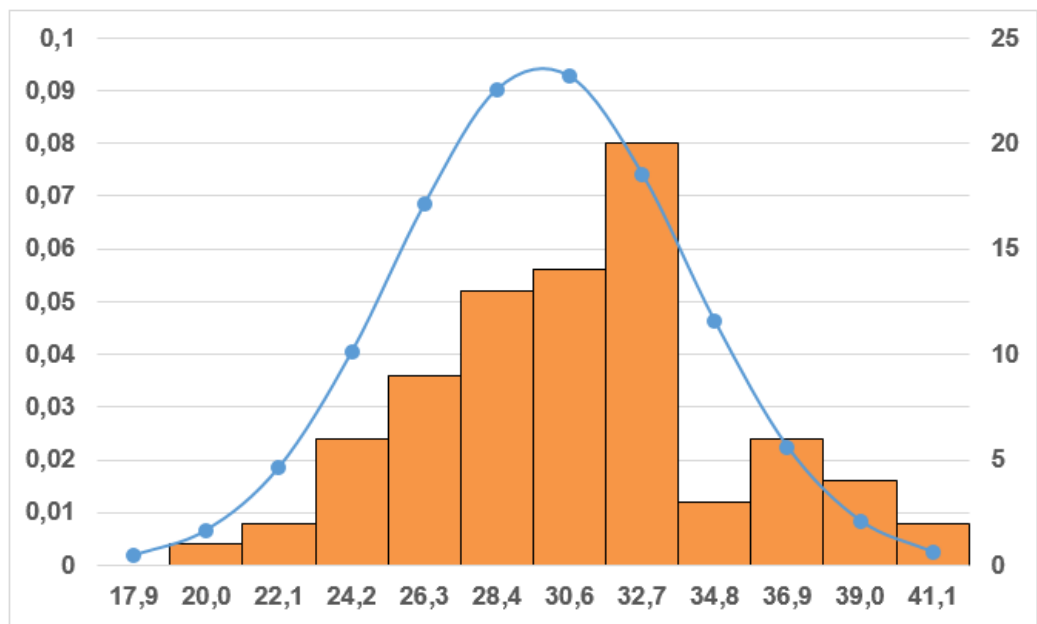

Рис. 3.8. Вигляд розподілу показників рівня самооцінки у вибірці з 80 осіб

Бачимо, що розподіл має додатню (правосторонню) асиметрію (0,2507). При цьому ексцес – від’ємний (-0,0289), тобто крива розподілу має нижчу та плоскішу вершину, ніж крива нормального розподілу.

Ці дані будуть враховані під час формулювання висновку щодо ступеня наближення побудованого розподілу до нормального та обґрунтування щодо застосування певних методів математичної статистики для подальшої обробки отриманих результатів.

Таким чином, дослідження показало, що переважна більшість опитаних має середній рівень самооцінки, що свідчить про їхню впевненість у власних здібностях. Такий рівень вказує на баланс між впевненістю у собі та об'єктивністю в оцінці.

Однак творчі особи з таким рівнем самоповаги можуть бути схильними і до самокритики, що в свою чергу може заважати їм у вирішенні певних проблем і досягненні бажаних успіхів у реалізації творчого потенціалу.

Підтвердження відмінностей у оцінюванні власних здібностей і реагуванні при цьому на зовнішні обставини є важливим фактором для подальшого аналізу психологічних особливостей творчих особистостей.

3.3. Дослідження за методикою «Діагностика мотивації до уникнення невдач» (Т. Елерса)

Дослідження мотивації уникнення невдач проводилося за допомогою методики «Діагностика мотивації до уникнення невдач» (Т. Елерса), Додаток В. Результати представлені в таблиці 3.2 та на рис. 3.9.

За підсумками застосування даної методики виявлено наступне: 5 % серед досліджуваних мають низьку мотивацію до уникнення невдач; 37,5 % – середній рівень, 30 % – високий, і надто високу мотивацію до уникнення невдач та захисту мають 27,5 % опитаних (таблиця 3.2).

Таблиця 3.2

Рівень мотивації досліджуваних до уникнення невдач

Рівень мотивації до уникнення невдач	Кількість досліджуваних	Відсоток від загальної кількості
Низька мотивація до захисту	4	5 %
Середній рівень мотивації до уникнення невдач	30	37,5 %
Високий рівень мотивації до уникнення невдач	24	30 %
Надто високий рівень мотивації до уникнення невдач і захисту	22	27,5 %

Дані з таблиці 3.2 представлені у вигляді гістограми на рис. 3.9.

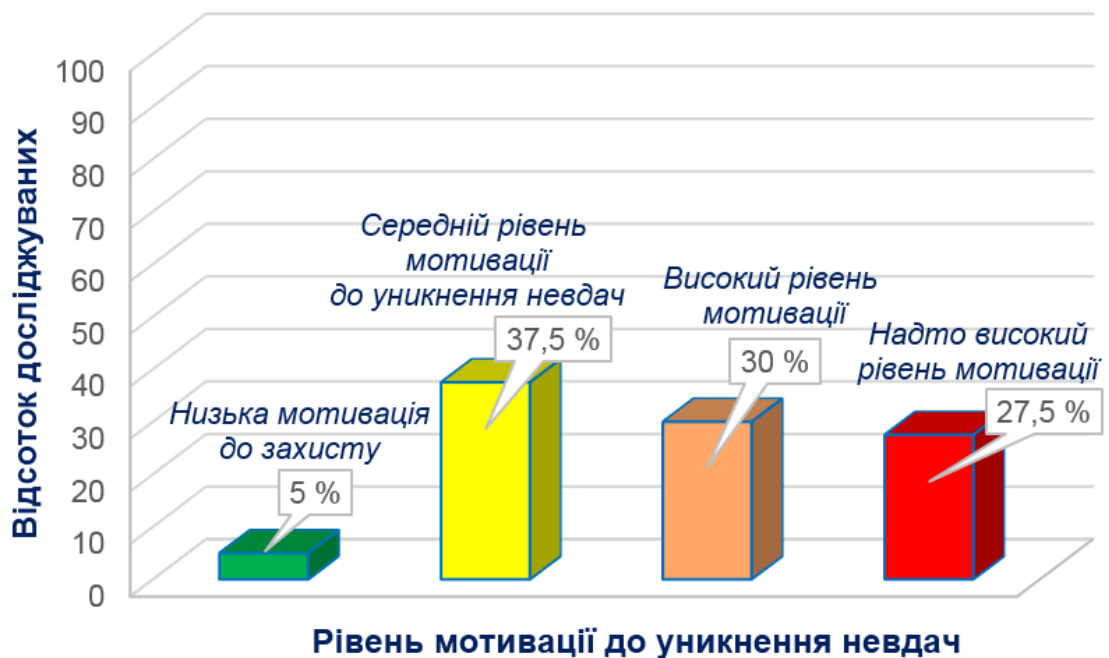

Рис. 3.9. Рівні мотивації до уникнення невдач у досліджуваних 80 осіб

Як бачимо, більше половини досліджуваних мають високі показники мотивації до уникнення невдач, що може призводити до нерішучості у проявленні ними свого творчого потенціалу. Це підтверджується і відповідями опитуваних під час анкетування щодо обмежувальних чинників розвитку їхніх творчих здібностей і можливості отримання прибутку за результати своєї творчої діяльності.

Деякі досліджувані зазначають, що хотіли б отримувати грошову винагороду за свої творчі здобутки, але з якихось причин не здійснюють активних дій для втілення цього бажання на практиці.

Як відзначалося вище, серед усіх опитаних усього лише 6 % отримують такі прибутки, отримують, але хотіли б збільшити їхні розміри, – 10 %. На противагу цим показникам лише близько 4 % активно працюють над збільшенням доходу у цій галузі. При цьому майже 19 % прагнуть більшого, але наразі нічого не роблять для того, аби змінити ситуацію. Тобто, можна припустити, що, окрім усвідомлюваних факторів, саме прагнення особи захистити себе від потенційних невдач може також бути перешкодою до її активного розвитку у творчій сфері.

Первинні емпіричні результати дослідження за методикою діагностики рівня мотивації до уникнення невдач наведено у Додатку В1.

Як бачимо, розподілу притаманна від'ємна асиметрія, тобто вона є лівосторонньою. Ексцес також від'ємний, тобто отримана крива розподілу має більш низьку та більш пласку вершину, ніж для нормального. Однак показник ексцесу є відносно невеликим за величиною.

Побудовано розподіл показників рівня мотивації до уникнення невдач у вибірці з 80 осіб, який наведено на рис. 3.10.

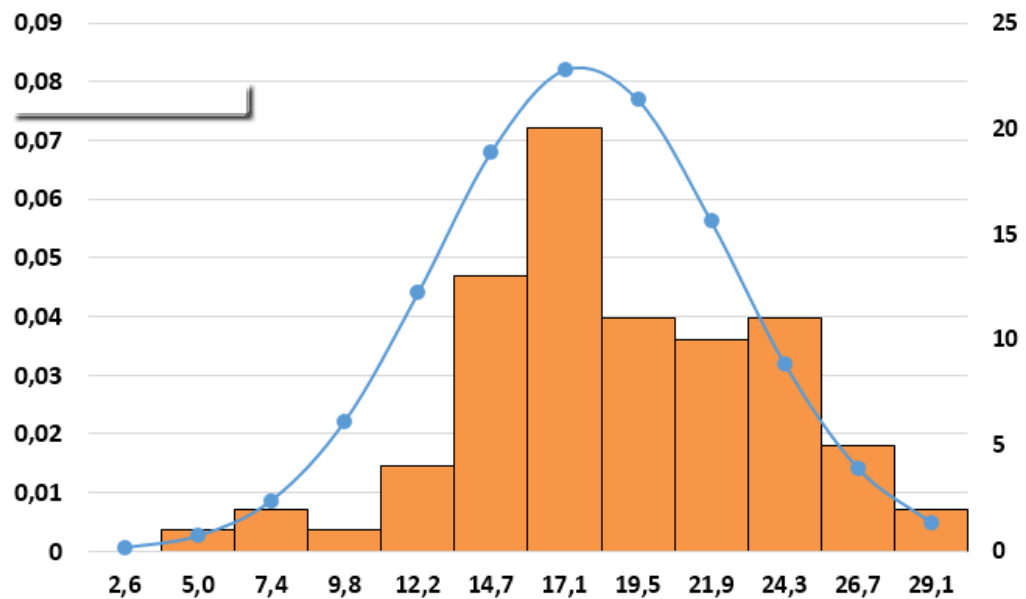

Рис. 3.10. Розподіл показників рівня мотивації до уникнення невдач

Як можна побачити з отриманого графіку розподілу, є певні відхилення розподілу від нормального. На основі отриманих результатів у подальшому буде обрано більш доцільний метод математичної обробки даних.

Таким чином, дослідження мотивації до уникнення невдач показало, що значна частина учасників дослідження (більше половини) має високий рівень мотивації до уникнення невдач, що свідчить про їхнє підсвідоме бажання уникати активних дій щодо досягнення певних цілей у своїй творчій діяльності. Зокрема, у 27,5 % досліджуваних цей рівень уникнення невдач є надто високим, що може призводити до втрати ними певних можливостей проявлення своїх творчих здібностей і отримання прибутку за свою творчу діяльність. Особливо це може стосуватися осіб з високими рівнями інтроверсії та нейротизму, коли вони поєднується з високим рівнем мотивації до уникнення невдач.

Розподіл між окремими рівнями мотивації вказує на різноманітність мотиваційних факторів в учасників досліджуваної вибірки. Оскільки кожна людина має свої унікальні мотиваційні чинники, важливо враховувати індивідуальні особливості під час розробки стратегій підтримки та розвитку творчого потенціалу.

Існування різних рівнів мотивації також вказує на наявність викликів та перешкод, з якими можуть стикатися творчі особистості. Страх, невпевненість у собі та відсутність підтримки можуть бути загальними труднощами.

Мотивація грає важливу роль у творчому процесі. Розуміння та робота з різними рівнями мотивації може сприяти підвищенню продуктивності та задоволення від творчої діяльності.

3.4. Дослідження за методикою Г. Айзенка – «Eysenck Personality Inventory (EPI)» (Г. Айзенка)

Дослідження екстраверсії-інтроверсії та нейротизму проводилися за методикою Г. Айзенка – «Eysenck Personality Inventory (EPI)» (Г. Айзенка), Додаток Г. Результати представлені в таблиці 3.3 та на рис. 3.11.

Первинні емпіричні результати для цього дослідження наведено у Додатку Г1.

Порівняння результатів тесту Айзенка з попередніми даними тесту на вираження особистісної установки на креативну поведінку дозволить нам краще розуміти взаємозв'язок між креативністю та іншими аспектами особистості у даній групі учасників. Цей підхід може виявити додаткові фактори, що впливають на креативну поведінку, та розширити наше загальне розуміння психологічних механізмів цього явища.

Підсумкові результати дослідження особистісних характеристик опитуваних за методикою Г. Айзенка відображено у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Результати дослідження за методикою Г. Айзенка

Шкала		Кількість досліджуваних	Відсоток від загальної кількості
Екстраверсія-інтроверсія	Надінтроверт	-	
	Інтроверт	9	11,25 %
	Потенційний інтроверт	28	35 %
	Амбіверт	32	40 %
	Потенційний екстраверт	8	10 %
	Екстраверт	2	2,5 %
	Надекстраверт	1	1,25 %
Нейротизм	Надконкордант	1	1,25 %
	Конкордант	3	3,75 %
	Потенційний конкордант	14	17,5 %
	Нормостенік	22	27,5 %
	Потенційний дискордант	25	31,25 %
	Дискордант	11	13,75 %
	Наддискордант	4	5 %

Із урахуванням шкали «Щирість» для побудови графіків враховуємо результати 75 досліджуваних (тобто за винятком 5 осіб, у яких рівень щирості виявився низьким).

На рис. 3.11 наведено гістограму, яка відображає відсоток досліджуваних, які є інтровертами (12 %), потенційними інтровертами (34,67 %), амбівертами (40 %), потенційними екстравертами (9,3 %), екстравертами (2,67 %) та надекстравертами (1,33 %).

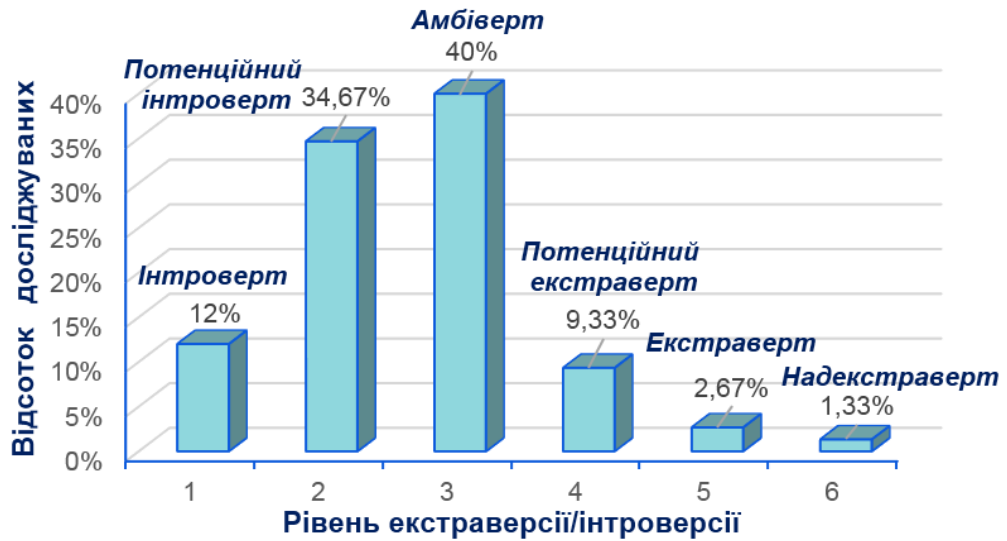

Рис. 3.11. Рівні екстраверсії/інтроверсії

Як можна побачити з діаграми на рис. 3.11, більшість досліджуваних є амбівертами та потенційними інтровертами, але загалом кількість досліджуваних з інтроверсією є більшою (47 % проти 13 %). Амбіверти ж, як відомо, мають риси обох типів спрямованості особистості.

На рис. 3.12 наведено розподілення результатів дослідження за шкалою «Нейротизм».

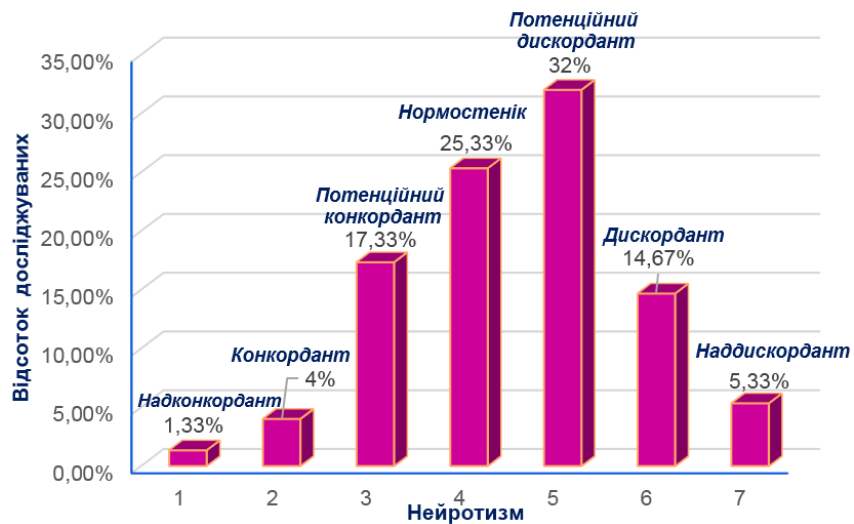

Рис. 3.12. Результати дослідження нейротизму

Як видно з графіка, рівень нейротизму вище норми зареєстрований загалом у 52 % опитаних. І найбільша кількість учасників дослідження належить до групи потенційних дискордантів.

Графіки розподілу даних за шкалами «Екстраверсія-інтроверсія» та «Нейротизм» зображено на рис. 3.13 і рис. 3.14 відповідно.

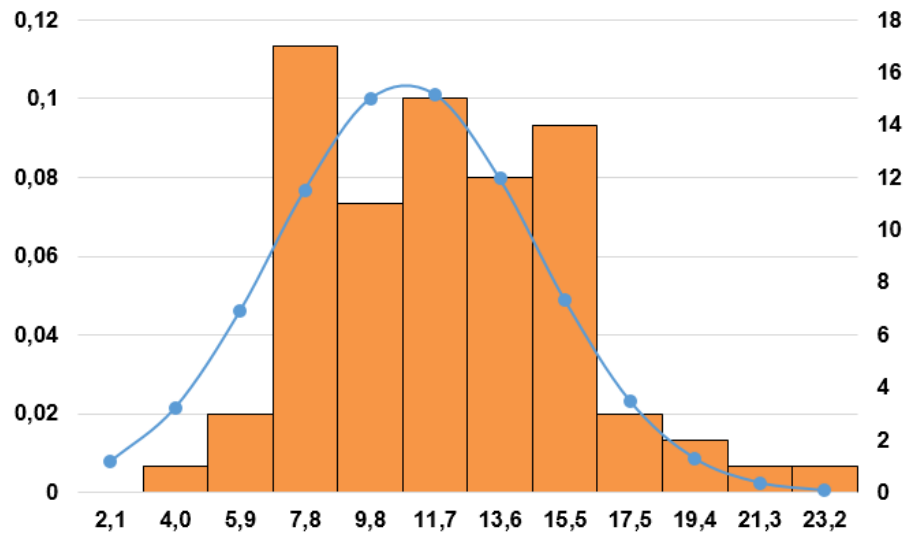

Рис. 3.13. Розподіл балів за шкалою «Екстраверсія-інтроверсія»

Розподіл на рис. 3.13 має суттєву додатню асиметрію та додатній ексцес, тобто має відхилення від нормального розподілу.

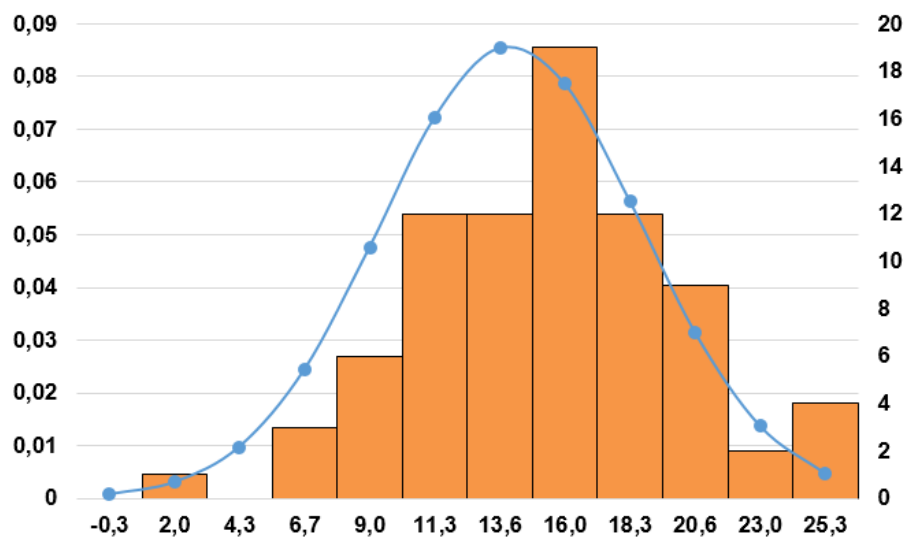

Рис. 3.14. Розподіл балів за шкалою «Нейротизм»

Як бачимо, розподіл за шкалою нейротизму має від'ємні асиметрію та ексцес, тобто є певні відхилення розподілу від нормального.

Таким чином, дослідження особистісних характеристик учасників вибірки показало, що більшість опитаних ознаки амбіверта, однак серед решти кількості інтровертів і потенційних інтровертів є більш ніж у 3,5 рази вищою за кількість екстарверсійних осіб.

Зосередженість на внутрішніх переживаннях у таких осіб, на противагу від активного реагування на зовнішні джерела стимуляції, як в екстравертів, певна сором'язливість і песимістичність можуть стати для них обмежувальними чинниками для розвитку творчого потенціалу та прояву його назовні з максимальною продуктивністю.

Але у той же час інтровертам притаманна глибина аналізу подій, що з ними відбуваються, рефлексія, занурення у роздуми, власні ідеї та образи, створені їхньою уявою, спрямованість до свого внутрішнього духовного життя. Ці особливості можуть стати стимулюючим фактором для створення нових продуктів творчої діяльності, причому продуктів високої якості, оскільки у них відображається більшість з перелічених вище рис творчої особистості з інтроверсійними ознаками.

Амбіверсія, виявлена у більшості учасників вибірки, свідчить, що за потреби творчі особистості можуть проявляти себе по-різному, виявляючи як ознаки екстраверсії, так і інтроверсії. Тобто їм може бути властивий певний рівень соціальної активності та взаємодії. Однак у той же час вони можуть і уникати великої кількості контактів, особливо це може прослідковуватися у творчої особистості як опасіння, що її не зрозуміють, не оцінять достойно її здібності та здобутки. Цей чинник може суттєво обмежувати реалізацію творчого потенціалу, особливо у випадку, коли мотивація особи до уникнення невдач також є високою.

Результати тесту на нейротизм показали, що більшість опитаних є потенційними дискордантами, які можуть бути вкрай нервозними та нестійкими, цей тип особистості – погано адаптований. Підвищений рівень нейротизму

характеризує досліджуваних як людей тривожних, з неврівноваженою психікою, не рішучих, таких, кому притаманні часті зміни настрою. Такий стан речей для творчих осіб може свідчити про проблеми з їхньою адаптацією, підвищену тривожність, неспокій, розгубленість. Ці фактори, звісно ж, будуть також обмежувати реалізацію творчого потенціалу.

3.5. Дослідження за методикою «Опитувальник творчих характеристик особистості»

Для оцінки рівня враженості установки особистості на креативну поведінку використано методику «Опитувальник творчих характеристик особистості», що, як вже сказано, є субтестом методики креативності Ф. Вільямса у модифікації Н. Бельської, Додаток Д. Результати наведені у таблиці 3.4 та на рис. 3.15. Первинні емпіричні результати опитування щодо творчих характеристик особистості наведено у Додатку Д1.

Розподіл результатів для досліджуваної вибірки наведено у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Результати дослідження установки на креативну поведінку

Рівень вираження особистісної установки	Кількість досліджуваних	Відсоток від загальної кількості
Низький	8	10 %
Нижче за середній	8	10 %
Середній	21	26,25 %
Вище за середній	21	26,25 %
Високий	18	22,5 %
Дуже високий	4	5 %

Отримані результати у вигляді гістограми представлено на рис. 3.15.

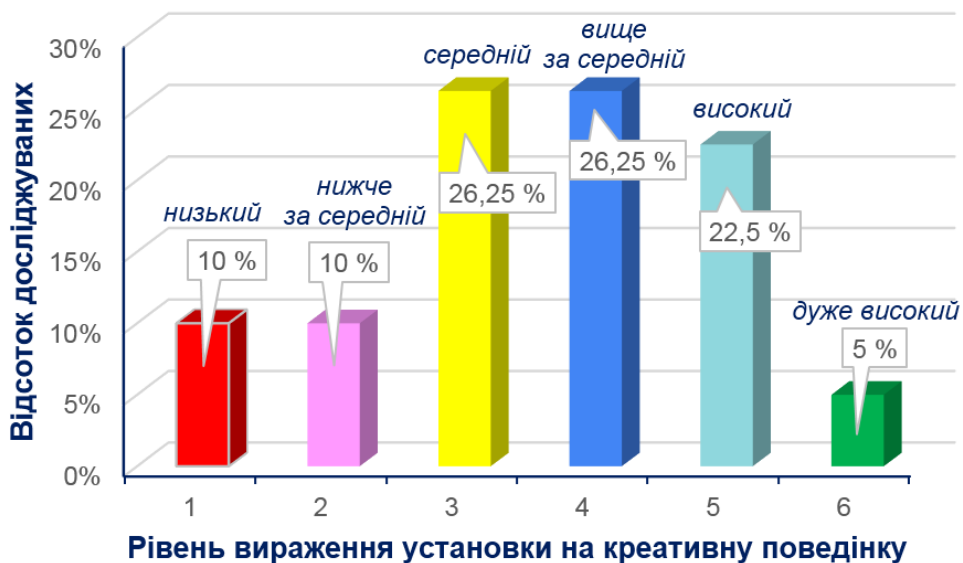

Рис. 3.15. Рівні вираження особистісної установки на креативну поведінку для 80 досліджуваних

Як бачимо, серед учасників дослідження доволі високі рівні вираження установки на креативну поведінку: середній рівень та вище середнього мають по 26 % опитаних, високий – 22,5 %.

Вигляд розподілу даних за результатами досліджень згідно методики оцінки творчих характеристик особистості показано на рис. 3.16.

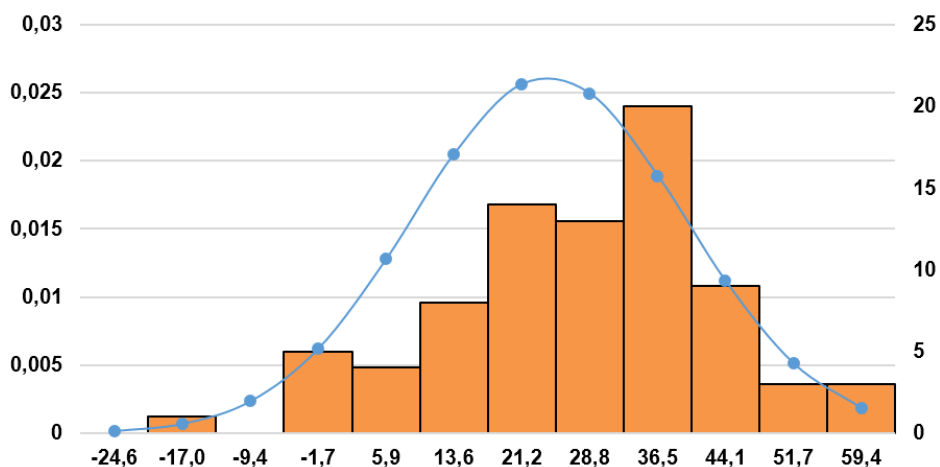

Рис. 3.16. Розподіл результатів опитування за методикою «Опитувальник творчих характеристик особистості»

Як бачимо зі значення асиметрії (-0,368) та з графіку, вершина розподілу має зміщення праворуч, а напрямок асиметрії, який є протилежним до зміщення вершини, – лівосторонній. Від’ємне значення ексцесу (-0,018) свідчить про нижчу та плоскішу вершину розподілу відносно нормального, як і у попередніх дослідженнях.

Тож рішення щодо нормальності отриманого розподілу можна буде прийняти так само лише після подальших обчислень, щоб коректно визначити, які саме критерії доцільно використати для аналізу даних.

Таким чином, дослідження творчих характеристик особистості показало, що значна частина учасників вибірки має високі рівні вираження установки на креативну поведінку.

Лише 20 % досліджуваних мають рівні вираження креативної поведінки низький і нижче середнього, що також може свідчити про загальний високий рівень креативності серед учасників.

Високий рівень є найбільш поширеним, проте інші рівні також представлені, що вказує на різноманіття вираження креативної поведінки серед учасників дослідження.

3.6. Виявлення взаємозв’язку між показниками самооцінки, мотивації до уникнення невдач, інтроверсії-екстраверсії, нейротизму та особистісної установки на креативну поведінку

Для вивчення взаємозв’язків між рівнем вираження особистісної установки на креативну поведінку і показниками самооцінки, мотивації до уникнення невдач, інтроверсії-екстраверсії та нейротизму використано метод кореляційного аналізу.

Для виявлення кореляційних зв'язків між вказаними показниками було застосовано метод кореляції К. Пірсона. Кореляційна матриця наведена у таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

Аналіз кореляційних зв'язків між рівнем вираження особистісної установки на креативну поведінку та іншими показниками

Мотивація уникнення невдач		Самооцінка		Екстраверсія-інтроверсія		Нейротизм	
Параметр	Значення	Параметр	Значення	Параметр	Значення	Параметр	Значення
Коефіцієнт кореляції Пірсона (r)	-0,2401	Коефіцієнт кореляції Пірсона (r)	0,03987	Коефіцієнт кореляції Пірсона (r)	0,2764	Коефіцієнт кореляції Пірсона (r)	-0,1569
Р-значення	0,03197*	Р-значення	0,7255	Р-значення	0,01306*	Р-значення	0,1647
Коваріація	-17,7081	Коваріація	2,5712	Коваріація	16,2484	Коваріація	-11,159
Розмір вибірки (n)	80	Розмір вибірки (n)	80	Розмір вибірки (n)	80	Розмір вибірки (n)	80

Примітка * – результат є статистично значущим (α) за 0,05

Результати кореляційного аналізу вказують на наступні взаємозв'язки між рівнем вираження особистісної установки на креативну поведінку та іншими показниками. Існує слабкий негативний зв'язок між мотивацією уникнення невдач і рівнем вираження особистісної установки на креативну поведінку ($r = -0,2401$, $p = 0,03197^*$). Це свідчить про те, що особи з більшою мотивацією можуть мати більш виражену особистісну установку на креативність.

Не виявлено статистично значущого зв'язку між самооцінкою та рівнем вираження особистісної установки на креативну поведінку ($r = 0,03987$, $p = 0,7255$). Існує слабкий позитивний зв'язок між рівнем екстраверсії-інтроверсії та вираженням особистісної установки на креативну поведінку ($r = 0,2764$, $p = 0,01306$). Це вказує на те, що особи з більш вираженою інтровертованістю можуть мати більш виражену особистісну установку на

креативність. Не виявлено статистично значущого зв'язку між нейротизмом і рівнем вираження особистісної установки на креативну поведінку ($r = -0,1569$, $p = 0,1647$).

Отже, рівень вираження особистісної установки на креативну поведінку демонструє певні зв'язки з мотивацією та екстраверсією-інтроверсією, але не взаємодіє статистично значущим чином з самооцінкою та нейротизмом. Цей аналіз надає деталізовані відомості про взаємозв'язки між вивченими параметрами та вказує на можливі напрямки подальших досліджень у даній області.

Регресійний аналіз дозволяє визначити взаємозв'язки між залежним та незалежними змінними. У контексті нашого дослідження, незалежною змінною виступає рівень вираження особистісної установки на креативну поведінку, а залежними – інші показники, такі як мотивація, екстраверсія-інтроверсія, самооцінка та нейротизм.

Мета регресійного аналізу полягала в визначенні природи та міри впливу цих показників на рівень вираження креативної поведінки. Він дозволить визначити, які чинники мають статистично значущий вплив, а також оцінити ступінь цього впливу. Результати регресійного аналізу нададуть глибше розуміння та кількісну характеристику взаємозв'язків між досліджуваними змінними.

Результати регресійного аналізу визначають ключові чинники, які впливають на рівень креативності у досліджуваній групі, і сприятимуть глибшому розумінню взаємозв'язків у контексті обраної теми дослідження.

Отримані показники за результатами проведеного аналізу представлені у таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

Взаємозв'язок між рівнем вираження особистісної установки на
креативну поведінку та іншими показниками

Мотивація				
Джерело	Ступенів свободи	Сума квадратів	F-статистика (df1,df2)	P-значення
Регресія (між $\hat{y}_i$ та $\bar{y}$)	1	106,1398	4,7696 (1,78)	0,03197*
Залишок (між y_i та $\hat{y}_i$)	78	1735,7477	-	-
Усього (між y_i та $\bar{y}$)	79	1841,8875	-	-
Самооцінка				
Регресія (між $\hat{y}_i$ та $\bar{y}$)	1	2,2377	0,1242 (1,78)	0,7255
Залишок (між y_i та $\hat{y}_i$)	78	1405,7123	-	-
Усього (між y_i та $\bar{y}$)	79	1407,95	-	-
Екстраверсія-інтроверсія				
Регресія (між $\hat{y}_i$ та $\bar{y}$)	1	89,3631	6,4529 (1,78)	0,01306*
Залишок (між y_i та $\hat{y}_i$)	78	1080,1869	-	-
Усього (між y_i та $\bar{y}$)	79	1169,55	-	-
Нейротизм				
Регресія (між $\hat{y}_i$ та $\bar{y}$)	1	42,1491	1,9678 (1,78)	0,1647*
Залишок (між y_i та $\hat{y}_i$)	78	1670,7384		
Усього (між y_i та $\bar{y}$)	79	21,6821		

Примітка: * (ступінь значущості)

Дослідження показало, що існує статистично значущий вплив мотивації до уникнення невдач на рівень вираження особистісної установки на креативну поведінку ($p = 0,03197^*$). Це свідчить про те, що особи з вищим рівнем мотивації мають більш виражену творчу установку.

У випадку самооцінки регресійний аналіз не виявив статистично значущого впливу на рівень вираження особистісної установки на креативну поведінку ($p = 0,7255$). Це може вказувати на те, що самооцінка не є визначальним фактором у формуванні творчої установки.

Результати регресії для екстраверсії-інтроверсії вказують на статистично значущий вплив на рівень вираження особистісної установки на креативну поведінку ($p = 0,01306^*$). Це свідчить про те, що особи з вираженим рівнем екстраверсії або інтроверсії можуть виявляти вищий рівень творчої установки.

Регресійний аналіз для нейротизму не виявив статистично значущого впливу на рівень вираження особистісної установки на креативну поведінку ($p = 0,1647^*$). Це говорить про те, що емоційна стійкість не є визначальним фактором у формуванні творчої установки.

Отже, висновок з аналізу регресійних зв'язків вказує на те, що мотивація уникнення невдач і рівень екстраверсії-інтроверсії мають істотний вплив на формування творчої установки, в той час як самооцінка та нейротизм не мають статистично значущого впливу в даному контексті. Дані результати можуть служити базою для подальших наукових досліджень у галузі психології творчості.

Дисперсійний аналіз (ANOVA) є статистичним методом, який використовується для порівняння середніх значень двох або більше груп, щоб визначити, чи є статистично значущі різниці між ними. ANOVA виявляє внутрішню дисперсію (внутрішню різницю між середніми значеннями груп) і порівнює її зовнішню дисперсію (різницю між середніми значеннями груп). Якщо внутрішня дисперсія мала порівняно з зовнішньою, то можна зробити висновок, що є статистично значущі різниці між групами.

У дослідженні ми використовували дисперсійний аналіз для порівняння показників особистісних особливостей у двох груп: осіб з високим та низьким

рівнем творчої результативності. Творча результативність у цьому випадку є категоріальною змінною, яку ми використовували як фактор для розділення учасників на дві групи. Нашим завданням було визначити, чи існують статистично значущі різниці у показниках особистісних особливостей між цими двома групами.

Групи виділялися за результатами проведеного анкетування, зокрема, оцінювалися творчі нахили та здобутки досліджуваних за 5 критеріями: наявності у них освіти за творчою професією, поточного виду діяльності у творчій сфері, творчих хобі, вагомих здобутків за результатами творчої активності та певних прибутків від творчої діяльності. Відповідно до проведеного шкалювання було виділено з початкової вибірки обсягом 80 осіб дві підгрупи для дисперсійного аналізу. Перша – підгрупа з 38 осіб, у котрих результативність творчої діяльності є високою за сукупністю 5 ознак, а саме від 3 до 5. Друга підгрупа складається з 35 осіб, у котрих у порівнянні з представниками першої значно менше проявів реалізації їхнього творчого потенціалу (по 1-2 ознаки з 5 оцінюваних).

Результати дисперсійного аналізу для вказаних двох груп досліджуваних наведено у таблиці 3.7.

Таблиця 3.7

Результати дисперсійного аналізу

Джерело	SS	Сума квадратів	Середнє квадратичне	F-статистика	P-значення
Групи (між групами)	7	14688,904	2098,4149	121,4686	-6,661e-16
Помилка (всередині груп)	278	4802,554	17,2754		
Усього	285	19491,458	68,3911		

Аналіз результатів тесту One Way ANOVA з використанням F-розподілу $df(7,278)$ (правосторонній) надає важливу інформацію щодо статистично значущих різниць між середніми значеннями різних груп. Розглянемо основні результати. Оскільки $p\text{-value} < \alpha$, H_0 відхиляється. Це свідчить про те, що є статистично значущі різниці між середніми значеннями деяких груп. Іншими словами, різниця між середніми значеннями деяких груп досить велика, щоб бути статистично значущою.

P-значення дорівнює $-6,66134e-16$, що вказує на те, що ймовірність помилки типу 1 дуже мала. Це означає, що можна відхилити H_0 з високим рівнем впевненості. Чим менше значення p , тим сильніше воно підтримує H_1 . Тестовий показник F дорівнює 121,468563, що перевищує верхню межу 95% довірчого інтервалу $[-\infty ; 2,0426]$. Це свідчить про статистичну значущість різниць між групами.

Спостережуваний розмір ефекту f великий (1,75), що підкреслює величину різниці між середніми значеннями. η^2 дорівнює 0,75, що означає, що група пояснює 75,4 % дисперсії від середнього, що є високим показником ефективності експерименту.

Загальним висновком є те, що існують статистично значущі відмінності у показниках особистісних особливостей між групами, які розглядалися у контексті рівня реалізації творчого потенціалу.

Результати нашого дослідження вказують на те, що тест аналізу дисперсії (ANOVA) був проведений за високих статистичних стандартів. Значення апріорної потужності тесту, яке становить 0,883, свідчить про його велику чутливість до виявлення статистично значущих різниць між групами, якщо такі існують.

Щодо рівності дисперсій, використовуваний критерій Левена підтвердив, що дисперсії сукупності вважаються рівними ($p\text{-значення} = 0,793$), і критерій потужності Левена продемонстрував його велику чутливість (0,88). Подібно, розміри груп виявилися схожими (співвідношення між більшою та меншою групами: 1,21), що забезпечує стабільність результатів тесту ANOVA.

Окрім цього, перевірка припущення нормальності за допомогою тесту Шапіро-Вілкса при рівні значущості $\alpha = 0,05$ свідчить про те, що розподіл усіх груп може вважатися нормальним, адже розміри вибірок є великими (не менше 30).

Узагальнюючи, варто зазначити, що результати аналізу підтверджують, проведення тесту ANOVA з врахуванням високих статистичних стандартів і надійності, і цей факт забезпечує впевненість у достовірності отриманих результатів.

Висновки до розділу 3

На основі проведеного емпіричного дослідження психологічних чинників творчого потенціалу особистості можна зробити наступні висновки:

1. Проведене дослідження на основі авторської анкети «Визначення рівня реалізації творчого потенціалу особистості» показало, що у більшості досліджуваних наявні загальні труднощі, такі як страх, невпевненість у собі та відсутність підтримки оточення стосовно їхньої творчої діяльності. Зовнішні обставини, зокрема війна, має суттєвий вплив на творчість, який є індивідуальним для кожного учасника.

Результати анкетування вказують на велику різноманітність творчих напрямків серед учасників, що свідчить про широкий спектр можливостей для творчого вираження. Бажання отримувати більше прибутку та досягати вищих творчих досягнень є індикаторами амбіцій і потенціалу подальшого розвитку.

2. Проведене дослідження за методикою «Шкала самооцінки» (М. Розенберга) виявило, що у більшості опитаних рівень самооцінки є середнім, представників з низькою самооцінкою у вибірці не було. Відповідно до цього, можна стверджувати, що досліджувані об'єктивно оцінюють власні здібності, адекватно ставляться до власних сильних та слабких сторін і навіть за умови невдачі до себе зберігають повагу.

3. Результати оцінки мотивації досліджуваних за методикою «Діагностика мотивації до уникнення невдач» (Т. Елерса) виявили значну частину учасників з високим рівнем мотивації до уникнення невдач. Внаслідок цього у них може формуватися підсвідоме бажання уникати активних дій, спрямованих на досягнення бажаних цілей у процесі та за результатами творчої діяльності. Майже у третини досліджуваних рівень уникнення невдач є надто високим, це може призвести їх до втрати певних можливостей проявлення творчих здібностей і отримання за свою творчу діяльність прибутків.

4. У дослідженні за методикою Г. Айзенка – «Eysenck Personality Inventory (EPI)» (Г. Айзенка) виявлено різноманіття у психічних особливостях опитаних творчих осіб. Отримані дані свідчать про те, що більшість учасників дослідження є амбівертами, яким хоча і може бути притаманна певна соціальна активність і взаємодія, однак у той же час вони можуть і уникати великої кількості контактів. Цей чинник може суттєво обмежувати реалізацію творчого потенціалу, особливо у випадку, якщо в особи є високою мотивація до уникнення невдач.

5. Дослідження за методикою «Опитувальник творчих характеристик особистості» виявило, що більшість досліджуваних має високий рівень прояву установки на креативну поведінку. Лише невелика частина досліджуваних виявила низький рівень вираження такої установки. Це вказує на загальний високий рівень креативності осіб в обраній групі і їх високий творчий потенціал.

6. Кореляційний аналіз за критерієм Пірсона підтвердив наявність слабких зв'язків між різними параметрами, такими як мотивація, самооцінка та екстраверсія-інтроверсія. Деталізований аналіз коефіцієнтів кореляції та r -значень вказує на те, що мотивація та екстраверсія-інтроверсія мають певні статистично значущі взаємозв'язки з рівнем вираження особистісної установки на креативну поведінку, в той час як самооцінка та нейротизм не виявляють статистично значущого впливу.

Регресійний аналіз застосовано для дослідження взаємозв'язків психологічних чинників творчого потенціалу, зосереджуючись на впливі мотивації, самооцінки, екстраверсії-інтроверсії та нейротизму на рівень вираження особистісної установки на креативну поведінку. Він дозволив детально розкрити вагомість кожного з цих факторів у формуванні творчого потенціалу особистості.

Для проведення дисперсійного аналізу було виділено з загальної вибірки 2 підгрупи на основі даних анкетування. До першої групи було віднесено тих, чий результат реалізації творчого потенціалу є доволі високими, а до другої групи – тих, які мають менш реалізований потенціал. Результати дисперсійного аналізу свідчать про наявність статистично значущої різниці між середніми значеннями досліджуваних чинників для виділених двох груп.

ВИСНОВКИ

1. Проведений теоретичний аналіз творчого потенціалу як психологічного феномену показав, що існує багато чинників, які можуть впливати на його розвиток. Творчий потенціал є динамічним і може розвиватися протягом життя. При цьому він може бути стимульований і підтриманий через навчання, практику, співпрацю і сприятливе середовище. Питання творчого потенціалу меншою мірою досліджено для дорослих у порівнянні з кількістю досліджень у галузі психології творчості, присвячених вивченню креативності та її розвитку у дітей і осіб юнацького віку. Виявлено, що на творчий потенціал впливає чимало психологічних чинників, серед яких: мотивація, нейротизм, самооцінка, а також екстраверсія-інтроверсія. При цьому наявні певні відмінності у результатах різних дослідників стосовно впливу на творчий потенціал мотиваційних чинників і типу особистості.

2. Досліджено вплив самооцінки на творчий потенціал особистості, у більшості досліджуваних рівень самооцінки у нормі. Тож вони оцінюють адекватно свої сильні і слабкі сторони, навіть за умови невдач до себе зберігають повагу. Згідно результатів кореляційного аналізу рівень вираження особистісної установки на креативну поведінку не взаємодіє статистично значущим чином з самооцінкою. Таку ж закономірність виявив проведений регресійний аналіз. Це може вказувати на те, що самооцінка не є визначальним фактором у формуванні творчої установки.

3. Виявлено зв'язок між творчим потенціалом і рівнем мотивації особистості до уникнення невдач. Більша кількість учасників дослідження має високий рівень мотивації до уникнення невдач, що свідчить про можливе уникнення ними активної творчої діяльності. У деяких досліджуваних цей рівень уникнення невдач є надто високим. За результатами кореляційного аналізу рівень вираження особистісної установки на креативну поведінку демонструє певні зв'язки з мотивацією. Регресійний аналіз виявив статистично значущий вплив мотивації до уникнення невдач на креативну поведінку. Це свідчить про

те, що велика кількість творчих осіб може не здійснювати активну творчу діяльність через негативну внутрішню мотивацію.

4. Проведене дослідження впливу на творчий потенціал ступеню нейротизму, а також екстраверсії-інтроверсії особистості. Виявлено, що більшість досліджуваних виявилася амбівертами та потенційними інтровертами. Згідно результатів кореляційного аналізу існує слабкий позитивний зв'язок між рівнем екстраверсії-інтроверсії та вираженням особистісної установки на креативну поведінку. Результати регресійного аналізу вказують на статистично значущий вплив екстраверсії-інтроверсії на рівень вираження особистісної установки на креативну поведінку.

Рівень нейротизму більшості учасників дослідження перевищує норму, при цьому найбільша кількість серед них є потенційними дискордантами. Вони можуть бути погано адаптованими, нервовими та нестійкими, тривожними та нерішучими, що співвідноситься з результатами дослідження мотивації на уникнення невдач. Однак статистично значущого зв'язку між нейротизмом і рівнем вираження особистісної установки на креативну поведінку виявлено не було. Регресійний аналіз для нейротизму також не виявив статистично значущого впливу на рівень вираження особистісної установки на креативну поведінку. Отже, незважаючи на високі показники нейротизму серед представників досліджуваної вибірки, суттєвого впливу на їхній творчий потенціал це не має.

Проведений дисперсійний аналіз продемонстрував, що існують статистично значущі відмінності у рівнях психологічних чинників між двома групами, які розглядалися у контексті рівня реалізації творчого потенціалу, серед яких одна складалася з осіб з більшим рівнем творчих досягнень, а друга – з осіб зі значно меншим рівнем творчих досягнень.

Висунута нами гіпотеза підтверджена частково, зокрема, щодо впливу на творчий потенціал особи її мотивації до уникнення невдач та рівня екстраверсії-інтроверсії.

Перспективи подальших досліджень: у майбутньому наші дослідження даної проблеми, ймовірно, будуть спрямовані на вивчення питань мотивації творчих осіб до успіху, їхньої наполегливості у досягненні мети, ступеня готовності до ризику, акцентуацій характеру, емоційної сфери та тривожності.

Важливим для розвитку досліджень у сфері психології творчості, на нашу думку, є адаптація визнаних закордонних методик для дослідження креативності та творчого потенціалу українською мовою.

Перспективним вбачається розширення розробленого нами опитувальника для творчих осіб з метою вивчення соціальних факторів, які можуть впливати на реалізацію творчого потенціалу досліджуваних.

Одним з напрямів подальших досліджень може стати розширення вікового діапазону учасників для порівняння психологічних чинників творчого потенціалу у різних вікових підгрупах.

Також для з'ясування особливостей творчого процесу у осіб з високим рівнем вираження установки на креативну поведінку планується застосовувати додатково метод бесід. У осіб зі значними творчими здобутками перспективним методом дослідження ми вважаємо вивчення продуктів їхньої творчої діяльності, зокрема, у тих, що мають видані літературні твори. До того ж цікавими з наукової точки зору є порівняння певних психологічних характеристик у осіб, які займаються різними видами творчої діяльності.

Актуальними є розробка тренінгових програм для підвищення ефективності реалізації творчого потенціалу дорослих, а також експериментальні дослідження ступеню впливу таких заходів на успішність творчих осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байер О. О., Мороз Н. І. Особливості зв'язку емоційної стійкості та креативності. *Психологія і особистість*, 2019. Вип. 2 (16). С. 273–284. DOI: 10.33989/2226-4078.2019.2.177362.
2. Бельська Н. А., Мельник М. Ю., Новгородська М. М. Діагностика креативності у профорієнтаційній роботі : методичні рекомендації. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. 72 с.
3. Бобир О. В. Особистісні характеристики юнацтва з різними формами обдарованості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.07. Харків, 2005. 20 с.
4. Богачев Р. М., Костроміна Г. М., Руденко Т. П. Творчий потенціал особистості у сучасному соціально-культурному просторі: особливості розвитку та реалізації. *Освітній дискурс: збірник наукових праць*. 2021. Вип. 34 (6). С. 38–47.
5. Взаємозв'язок когнітивних та особистісних чинників у розвитку обдарованості : монографія / за ред. Р. О. Семенової. Київ : Педагогічна думка, 2008. 143 с.
6. Гузенко В. А. Взаємозв'язок соціальних страхів та мотивації уникнення невдач в юнацькому віці. *Наука і освіта*. 2009. № 8. С. 184–189.
7. Загальна психологія: Практикум : навч. посіб. / Волошина В. В., Долинська Л. В., Ставицька С. О., Темрук О. В. Київ : Каравела, 2005. 280 с. ISBN 966-8019-48-2.
8. Дзюба Т. М., Коваленко О. Г. Психологія дорослості з основами геронтопсихології : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів / за ред. проф. В. Ф. Моргуна. Полтава, 2013. 172 с.
9. Ємчик О. Г. Проблема творчого потенціалу особистості у науково-педагогічній спадщині. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 5. С. 116–125.

10. Зазимко О. В. Психологічні основи ідентифікації технічної обдарованості в юнацькому віці : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. психол. наук; 19.00.07. Київ, 2003. 18 с.
11. Збірник методик для діагностики психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до діяльності у складі миротворчих підрозділів : метод. посіб. / Кокун О. М. та ін. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2011. 281 с.
12. Ільїна Н. М. Психологія творчості та обдарованості : навч. посіб. Суми : Університетська книга, 2020. 234 с.
13. Ісаєнко В. В. Детермінанти успішності професійної творчої діяльності. *Актуальні проблеми психології*. 2009. Т. 7, вип. 20, ч. 1. С. 164–166.
14. Капінос Г. І. Мотивація творчої праці в інноваційній діяльності підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2008. № 2, Т. 2. С. 106–110.
15. Карпенко Н. А. Психологія обдарованості: підходи до розуміння. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 52–64.
16. Карпенко Н. А. Психологія творчості : навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 156 с. ISBN 978-617-511-221-2.
17. Костроміна Г., Свідло Т., Школяр Л. Творчий потенціал особистості: основні механізми розвитку. *Освітній дискурс: збірник наукових праць*. 2021. Том 31. № 2-3. С. 39–46. DOI 10.33930/ed.2019.5007.31(2-3)-4.
18. Кривопишина О. А. Психологія літературної творчості в юності : монографія. Суми: Видавництво СумДУ, 2009. 448 с.
19. Лавріненко Л. І. Дитяча обдарованість та її психологічні прояви: історичний аспект. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2015. Вип. 125. С. 331–334.
20. Мільто Л. О. Психолого-педагогічні напрями досліджень розвитку творчої особистості. *International scientific and practical conference «Pedagogy, psychology and teaching methods: international experience : conference proceedings*,

July 16–17, 2021. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2021. С. 86–101. DOI: 10.30525/978-9934-26-032-2-30.

21. Міщиха Л. П. Творчий потенціал особистості у період пізньої дорослості : монографія. Івано-Франківськ, 2014. 406 с.

22. Мудрак М. А. Роль творчого потенціалу в процесі розвитку особистості. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закл. освіти* : зб. наук. пр. 2011. Вип. 2 (45). С. 24–27.

23. Неурова А. Б., Капінус О. С., Грицевич Т. Л. Діагностика індивідуально-психологічних властивостей особистості : навч.-метод. посібник. Львів: НАСВ, 2016. 181 с.

24. Павленко В. В. Креативність: сутність, структура, закономірності формування і розвиток. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2016. № 23. С. 15–21.

25. Пашнєв Б. К. Психодіагностика обдарованості. Харків: Вид. група «Основа»: «Тріада+», 2007. 128 с. ISBN 978-966-333-549-0.

26. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словник-довідник : навч. посіб., 4-те вид., випр. і доп. Київ: Каравела, 2020. 418 с. ISBN 978-966-222-924-0.

27. Психологічний аналіз особливостей творчої особистості. *eSSUIR - Electronic Sumy State University Institutional Repository*: веб-сайт. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/26449/1/>.

Znamenshikov_Matsenko_psychologiya_studenta.pdf (дата звернення: 10.06.2023).

28. Рудик Я. М. Суть та структура творчого потенціалу особистості. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2014. № 5. С. 50–57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzsp_2014_5_11.

29. Сисоєва С. О. Творчий розвиток особистості: сутність, специфіка. *Творчість у контексті розвитку людини* : матеріали Міжнар. наук. конф., 23–24 трав. 2003 р. Київ: Асоц. «Новий Акрополь», 2003. Ч. 2. С. 42–43.

30. Скворчевська Є. Л. Особливості визначення поняття «мотивації» та «установки» у вітчизняній психології. *Вісник Харківського національного*

університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Психологія. 2011. № 981, Вип. 47. С. 199–203.

31. Скворчевська Є. Л., Жарікова І. В. Психологічні чинники реалізації творчого потенціалу у період ранньої дорослості. *Current issues of science, prospects and challenges* : collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the V International Scientific and Theoretical Conference, November 17, 2023. Sydney, Australia : International Center of Scientific Research, 2023. С. 208–210. DOI 10.36074/scientia-17.11.2023.

32. Содоль С. В. Формування художньо-творчого потенціалу майбутніх фахівців соціономічної сфери. *Формування особистості фахівців соціономічної сфери: стратегія і тактика : монографія* / редкол. : В. В. Корнєщук, З. Н. Курлянд, Г. Х. Яворська та ін. – Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2017. С. 239–268.

33. Творча діяльність в ускладнених умовах; за заг. ред. В. О. Моляко. Київ, 2007. 308 с.

34. Філоненко Л. А. Моделювання процесу формування мотивації досягнення успіху в умовах системних суспільних змін: теоретичний та практичний аспекти. *Актуальні проблеми психології*. Т. 11. Вип. 18. С. 326–346.

35. Хмельковська С. В. Формування творчого потенціалу майбутніх учителів іноземних мов у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Херсон. 2005. 221 с.

36. Холоденко В. О. Творчий потенціал особистості: зміст, структура та передумови успішної реалізації у мистецькій освіті. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти*. 2019. Вип. 26. С. 22–28.

37. Черножук Ю. Г. Психологія творчості : навч. посіб. для студентів педагогічних ВНЗ. Одеса: ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2010. 182 с.

38. Яланська С. П. Психологія творчості: навчальний посібник. – Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2014. 180 с. ISBN 978-966-2538-33-5.

39. Ямницький В. М. Психологічні чинники розвитку життєтворчої активності особистості в дорослому віці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2005. 42 с.
40. Basadur M., Runco M. A., Vega L. A. Understanding How Creative Thinking Skills, Attitudes and Behaviors Work Together: A Causal Process Model. *The Journal of Creative Behavior*. 2000. Vol. 34, No. 2. P. 77–100. DOI: 10.1002/j.2162-6057.2000.tb01203.x.
41. Carlsson I. Anxiety and Flexibility of Defense Related to High or Low Creativity. *Creativity Research Journal*. 2002. Vol. 14, No. 3–4. P. 341–349. DOI: 10.1207/S15326934CRJ1434_5.
42. Clark R., Deyoung C. Creativity and the aspects of neuroticism. *Personality and Individual Differences*. 2014. Vol. 60. P. S54. DOI: 10.1016/j.paid.2013.07.224.
43. DeYoung C. G., Flanders J. L., Peterson J. B. Cognitive Abilities Involved in Insight Problem Solving: An Individual Differences Model. *Creativity Research Journal*. 2008. Vol. 20, No. 3. P. 278–290. DOI: 10.1080/10400410802278719.
44. Dollinger S. J. Need for Uniqueness, Need for Cognition, and Creativity. *The Journal of Creative Behavior*. 2003. Vol. 37, No. 2. P. 99–116. DOI: 10.1002/j.2162-6057.2003.tb00828.x.
45. Domino G., Short J., Evans A., Romano P. Creativity and Ego Defense Mechanisms: Some Exploratory Empirical Evidence. *Creativity Research Journal*. 2002. Vol. 14, No. 1. P. 17–25. DOI: 10.1207/S15326934CRJ1401_2.
46. Furnham A., Zhang J., Chamorro-Premuzic T. The Relationship between Psychometric and Self-Estimated Intelligence, Creativity, Personality and Academic Achievement. *Imagination, Cognition and Personality*. 2005. Vol. 25, Issue 2. PP. 119–145. DOI: 10.2190/530V-3M9U-7UQ8-FMBG.
47. Grohman M., Wodniecka Z., Klusak M. Divergent Thinking and Evaluation Skills: Do They Always Go Together? *The Journal of Creative Behavior*. 2006. Vol. 40, No. 2. P. 125–145. DOI: 10.1002/j.2162-6057.2006.tb01269.x.

48. Hennessey B. Creative Behavior, Motivation, Environment and Culture: The Building of a Systems Model. *The Journal of Creative Behavior*. 2015. Vol. 49, Iss. 3, PP. 194–210. DOI: 10.1002/jocb.97.
49. Hua L., Fuli L., Tingting C. A motivational-cognitive model of creativity and the role of autonomy. *Journal of Business Research*. 2018. Vol. 92, PP. 179–188. DOI: 10.1016/j.jbusres.2018.07.025.
50. Kaufman J. C., Beghetto R. A. Beyond Big and Little: The Four C Model of Creativity. *Review of General Psychology*. 2009. Vol. 13, No. 1, PP. 1–12. DOI: 10.1037/a0013688.
51. Kemple K. M., David G. M., Wang Y. Preschoolers' Creativity, Shyness, and Self-Esteem. *Creativity Research Journal*. 1996. Vol. 9, No. 4. P. 317–326. DOI: 10.1002/jocb.365.
52. Liu D., Jiang K., Shalley C. E., Keem S., Zhou J. Motivational mechanisms of employee creativity: A meta-analytic examination and theoretical extension of the creativity literature. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*. 2016. Vol. 137, PP. 236–263. DOI: 10.1016/j.obhdp.2016.08.001.
53. Marguilho R., Jesus S. N., Viseu J. N., et. al. Sleep and creativity: a quantitative review. *Prospecting Interdisciplinarity in Health, Education and Social Sciences*. Bucharest: Editura Universitara / editors: Marius Milcu, Hannes Krall, Peter Dan. 2014. PP. 117–126. DOI: 10.5682/9786062800147.
54. McConnon C. A Creative Cognition Framework for Generating Breakthrough Ideas. Creative. *Studies Graduate Student Master's Projects*. Buffalo: Buffalo State College, 2023. 94 p.
55. Mehta R., Zhu R. Blue or Red? Exploring the Effect of Color on Cognitive Task Performances. *Science*. 2009. Vol. 323, Issue 5918. PP. 1226-1229. DOI: 10.1126/science.1169144.
56. Naude T. The Relationship Between Personality and Creativity: a Psychometric Study. Pretoria: University of Pretoria, 2005. 127 p.

57. Naylor P., Kim J., Pettijohn T. The Role of Mood and Personality Type on Creativity. *Psi Chi Journal of Psychological Research*. 2013. Vol. 18, No. 4. PP. 148–156. DOI: 10.24839/2164-8204.JN18.4.148.

58. PISA-2021: рамковий документ щодо оцінювання креативного мислення (чорновий варіант, третя редакція) / перекл. з англ. К. Шумової ; наукове редагування Т. Вакуленко, В. Терещенко ; переднє слово та додатки А й Б Т. Вакуленко, В. Терещенко. Київ : Український центр оцінювання якості освіти, 2022. 131 с.

59. Puente-Díaz R., Cavazos-Arroyo J. The influence of creative mindsets on achievement goals, enjoyment, creative self-efficacy and performance among business students. *Thinking Skills and Creativity*. 2017. Vol. 24, PP. 1–11. DOI: 10.1016/j.tsc.2017.02.007.

60. Runco M. A. Creativity: Theories and Themes: Research, Development, and Practice. 2nd edition, 2014. Elsevier. DOI: 10.1016/C2012-0-06920-7.

61. Runco M. A., Pritzker S. R. Encyclopedia of Creativity. 3rd Edition. Elsevier, 2020. 1514 p. ISBN: 9780128156148.

62. Shevlin H. Rethinking creative intelligence: comparative psychology and the concept of creativity. *European Journal for Philosophy of Science*. 2021. 11(1):16. P. 1–21. DOI: 10.1007/s13194-020-00323-8

63. Shneiderman B. Creating creativity: User interfaces for supporting innovation. *ACM Transactions on Computer-Human Interaction*. 2000. Vol. 7, No. 1, P. 114–138.

64. Shukla A., Singh B., Konnur N., Gupta R., Chowdhry D. G., Palit M. The Impact Of Personality Factors On Creativity – A Case Of Management Professionals In National Capital Region, Delhi, India. *Psychology and Education*. 2020. Vol. 57. No. 9. PP. 6775-6782.

65. Sternberg R. J. Identifying and Developing Creative Giftedness. *Roeper Review*. 2000. Vol. 23, No. 2. P. 60–64. DOI: 10.1080/02783190009554067.

66. Subramaniam K., Kounios J., Parrish T. B., Beeman M. A Brain Mechanism for Facilitation of Insight by Positive Affect. *Journal of Cognitive Neuroscience* 2008. Vol. 21, No. 3. PP. 415–432. DOI: 10.1162/jocn.2009.21057.

67. Sung S. Y., Choi J. N. Do Big Five Personality Factors Affect Individual Creativity? The Moderating Role Of Extrinsic Motivation. *Social Behavior and Personality An International Journal*. 2009. Vol. 37. No. 7. PP. 941–956. DOI: 10.2224/sbp.2009.37.7.941.

68. Zielinska A., Lebuda I.; Karwowski M. Scaling the Creative Self: An Item Response Theory Analysis of the Short Scale of Creative Self. *Creativity Research Journal*. 2022. Vol. 34, No. 4. PP. 431–444.

АНОТАЦІЯ

У роботі розглянуто поняття творчого потенціалу особистості, досліджено психологічні чинники, які на нього впливають. Проаналізовано вплив екстраверсії-інтроверсії, нейротизму, самооцінки, мотивації до уникнення невдач на вираження особистісної установки на креативну поведінку.

Для оцінювання результативності творчої діяльності досліджуваних та суб'єктивних чинників, які впливають на їхній творчий потенціал, розроблено авторську анкету.

За результатами кореляційного аналізу виявлено, що мотивація та екстраверсія-інтроверсія мають певні статистично значущі взаємозв'язки з рівнем вираження установки на креативну поведінку, а самооцінка та нейротизм не виявляють статистично значущого впливу.

Регресійний аналіз показав, що мотивація уникнення невдач і рівень екстраверсії-інтроверсії мають істотний вплив на формування творчої установки, в той час як самооцінка та нейротизм такого впливу не мають.

Ключові слова: творчий потенціал, нейротизм, креативна поведінка, мотивація, уникнення невдач, самооцінка, екстраверсія, інтроверсія, анкетування.

ABSTRACT

The concept of the creative potential of an individual and the psychological factors that influence it are considered in qualification work. The impact of extraversion-introversion, neuroticism, self-esteem, motivation to avoid failure on the expression of personal attitudes on creative behavior was analyzed.

An author's questionnaire was developed to assess the creative activity effectiveness of individuals under study and subjective factors that affect their creative potential.

According to the results of the correlation analysis, it was found that motivation and extroversion-introversion have certain statistically significant relation with the level of expression of attitude on creative behavior, and self-esteem and neuroticism do not show a statistically significant effect.

Regression analysis showed that the motivation to avoid failure and the level of extroversion-introversion have a significant impact on the formation of a creative attitude, while self-esteem and neuroticism do not have such an impact.

Key words: creative potential, neuroticism, creative behavior, motivation, avoiding failure, self-esteem, extraversion, introversion, questionnaires.